

II RIIGIKOGU

10. istungjärk. **Protokoll nr. 344 (42).**

1926. a.

II Riigikogu koosolek 25. märtsil 1926. a.
kell 10 homm.

Kokku on tulnud 88 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**,
välisminister **A. Piip**, sõjaminister **J. Soots**,
kohtuminister **T. Kalbus**, põllutööminister
H. Laretei.

Päevakord:

1. Vabariigi Valitsuse teadaanne rahvasteliidu VII erakorralise täiskogu tööde kohta.
2. B. Eilman'i küsimine põllutööministrile Püssi asunduse krunt nr. 20 asuniku J. Kalter'i metsa ostu-müügi lepingu mittekinnitamise asjas.
3. B. Eilman'i küsimine põllutööministrile Püssi mõisa planeerimisel sõduritele ja endistele mõisatöölilistele määratud maatagavarast umbes 30 hektaari põllumaa ja peale selle veel kõigeparema heinamaa a/s. „Amilum'ile“ tarklisevabriku ehitamiseks andmise kohta.
4. O. Gustavson'i küsimine põllutööministrile endiste Jõhvi mõisatööliliste maaga varustamise kohta.
5. A. Ostra-Oinas'e, O. Gustavson'i ja L. Johanson'i arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele naistööliliste lahtilaskmise asjas a/s Lutheri vabrikus.
6. Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele Harju panga asjade kohta.
7. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele usuõpetuse korraldamise kohta koolides.
8. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul E. Jonas'e, M. Martna ja J. Voiman'i arupärimisele kaitseliidu poolt tarvitava omavoli asjus.
9. Linatööstuse laenu seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.
10. Eesti ja Helveetsia vahelise kaubalepingu kinnitamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.
11. Eesti-Briti kauba- ja laevanduslepingu kinnitamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

12. Eesti vabariigi ja Ameerika Ühisriikide vahel 28. oktoobril 1925. a. sõlmitud kokkuleppe kinnitamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

13. Omavalitsuste maksuseaduste muudatuste seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

14. Papiniidu-Sindi-Eidapere-Lelle raudtee ja harutee Viluvere-Vana-Vändra ehitamise ja krediidi määramise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

15. Papiniidu-Lelle raudtee ehitamiseks maade ja ehituste võõrandamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

16. Nuhtl. seaduse §§ 354., 358., 359. ja sõjaväe nuhtl. seaduse §§ 232., 234. ning 240. muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Piiskar**,
vahepeal abisekretäär **L. Raudkepp**.

Koosolek algab kell 10.10 min.

1. Päevakorra Juhataja **A. Jür-**
vastuvõtmine. **man:** Avan Riigikogu
koosoleku. Päevakorra koh-
ta ettepanekut ei ole tehtud. Loen, et päeva-
kord on esitatud kujul vastu võetud. Enne
päevakorra juurde asumist on sõna sekretääril
teadaande korras.

2. Teadaand- Sekretäär **J. Piiskar:**
mine Vabariigi Riigikogu juhatusel poolt
Valitsusele ta- on antud: 19. jaanuari ja
gasiantud sea- 31. detsembri 1920. a.
duseelnõude ning 15. detsembri 1922. a.
kohta. liikumata varanduste mak-
su seaduste muutmise
seadus — Vabariigi Valitsusele tagasi.

Linnades asuvate kinnisvarade maksu ajuti-
ne seadus — Vabariigi Valitsusele tagasi.

3. Teadaand- Riigikogu juhatusel poolt
mine küsimise ei ole kodukorra § 95. põh-
kohta, millele jal käiku antud Eesti rah-
käiku ei ole vaerakonna Riigikogu rüh-
antud. ma küsimisele.

4. Vabariigi Valitsuse teadaanne rahvasteliidu VII erakorralise täiskogu töde kohta.

mida teine meie delegaat, lugupeetud kindral Laidoner, üksikasjadega tarbekorral täiendab. Kuna praegu rida teisi lepinguid on kinnitamisel, loen otstarbekohaseks sel puhul ka veel mõnda teist küsimust puudutada.

Härrad rahvaesitajad teavad, et senni rahvasteliidu liikmete hulgas puudus suur Euroopa riik — Saksamaa. Üheks põhjuseks oli üksmeele puudus teiste Euroopa suurriikide hulgas Saksamaa liikmeks vastuvõtmise tingimuste suhtes, eriti temale alalise koha nõukogus andmises. Tarvilik kokkulepe saavutati alles Locarnos 16. X. 1925. a., mille alusel Londonis 1. XII. 1925. aastal Saksamaa, Belgia, Prantsusmaa, Suur-Briti ja Itaalia vahel alla kirjutati kuulus tagatisleping, mis seati ühendusse rahvasteliiduga. Nimelt määrab London-Locarno tagatislepingu artikkel 10., et nimetatud leping astub jõusse ainult siis, kui 1) tema ratifikatsiooni aktid rahvasteliidu peasekretariaadis deponeeritud on ja 2) kui Saksamaa rahvasteliidu liikmeks on saanud.

8. veebruaril 1926. a. esitas Saksa valitsus rahvasteliidu peasekretariaadile palve, et ta rahvasteliidu liikmeks vastu võetaks.

Kuna Saksamaale oli lootust antud ühes tema astumisega rahvasteliitu alalise koha peale rahvasteliidu nõukogus, ja et võimaldada Saksa osavõtmist juba rahvasteliidu nõukogu märtsikuu korralisest sessioonist, otsustas nõukogu rahvasteliidu liikmeid kutsuda erakorralisele täiskogule Genfi 8. märtsiks.

Erakorralise täiskogu päevakorras oli ette nähtud: 1) Saksamaa vastuvõtmine rahvasteliitu, 2) eelarve küsimused, 3) nõukogu täiendamine, 4) rahvasteliidu maja ehitamine.

Sellekohaselt astuski 8. märtsil täiskogu kokku ja kestis kunni 17. märtsini. Juba enne täiskogu istungit selgus, et pealtnäha nii lihtne küsimus, kui Saksamaa rahvasteliitu vastuvõtmine ja temale alalise koha andmine nõukogus, ähvardab rea keerulisi probleeme üles tõsta.

Selgus nimelt, et peale Saksamaa soovivad alalist kohta nõukogus ühel ajal Saksamaaga saada rida teisi riike ja nimelt: Poola, kes selle eeldusega oli Locarno lepingu ratifitseerinudki ja kelle kandidatuuri mõned suurriigid, muuseas ka Prantsusmaa, olid lubanud toetada, seletati — olevat vaja Poolat konfliktide puhul Saksaga mitte halvemas seisukorda asetada,

Välisminister A. Piip: Väga austatud Riigikogu liikmed! Vabariigi Valitsuse poolt on minule ülesandeks tehtud, rahvasteliidu läinud erakorralise täiskogu kohta esitada üldine seletus,

kui Saksa seda olema saab; Hispaania, kes ajalooliselt suurriik ning arvurikka Ameerika ladinariikide pere emamaa, ning kelle soovi alalise koha saamises Briti „soodsal silmapilgul“ toetada lubanud; Brasiilia, pinna poolest Ameerika Ühisriikidest suurem ja arvurikkam riik elanikkude poolest Lõuna-Ameerikas, kelle kandidatuuri toetab osa Ameerika riike; siis veel Hiina, kui suurem riik oma elanikkude arvu poolest kogu ilmas, olgugi praegu nõrgendatud kodusõja läbi. Igaüks neist riikidest, eriliselt esimesed kolm, olid oma kandidatuuri väga kindlalt juba varakult avalikult ning resoluutselt kodus kui ka väljas üles andnud. Igaüks neist toonitas, et neil kui suurriikidel on õigus alalise koha peale rahvasteliidu nõukogus. Peab tähendama, et praegusel ajal rahvasteliidu alalise liikme koht on sellekohasele riigile ka suurriigi prestiishi rahvusvaheline väikne tunnustamine.

Teiselt poolt asus Rootsi täiesti eitavale kohale rahvasteliidu nõukogu liikmete arvu suurendamises. Peale alalise koha juurde loomise Saksamaa jaoks, kusjuures Rootsi ette tõi põhjendustena, et 1) rahvasteliidu nõukogu liikmete arvu tõstmine raskendab nõukogu tööd, 2) rohkearvuline nõukogu muutub väikseks täiskoguks, mis vähendab täiskogu enese väärtust ja mõju, see oleks aga eriti väikeste riikide huvide vastu.

Samuti asus Saksamaa teravalt vastu nõukogusse uute liikmete valimisele peale Saksamaa enese erakorralisel täiskogul, kindlasti aga deklareeris Saksa riigikantsler end olevat uute alaliste nõukogu liikmete kohtade loomise vastu.

Nii oli juba enne täiskogu kindel, et suured raskused ees seisavad, eriti just nõukogu suurendamise ehk päevakorra-punkt 2. asjus, mis otsus tingimata vajab nõukogu liikmete üksmeelset otsust rahvasteliidu praeguse asjaajamise korra kohaselt. Ei olnud küll kahtlust, et Saksamaa muidu vastu võetakse, olgugi et selleks $\frac{2}{3}$ häälteenamust nõutakse.

Mis puutub meie valitsuse vaatepunktisse, siis pidasime põhimõttelikult Rootsi valitsuse seisukoha õigeks, olgugi et meie ei asunud nõukogu liikmete arvu suurendamises nii kindlale eitavale seisukohale kui Rootsi, olles ainult vastu ülemäärasele liikmete arvu suurendamisele.

Esimine täiskogu istung astus kokku tõesti 8. märtsil. Pärast vormitõstmisi asutati kaks komisjoni, nendest esimene poliitiline, Saksamaa vastuvõtmise küsimuse läbivaatamiseks, mille esimeheks ja aruandjaks sai sir Austin Chamberlain, Briti välisminister, teine — majanduslike küsimuste läbivaatamiseks, mille esimeheks sai. M. Louchen, Prantsuse en-

dine rahaminister. 10. märtsil I komisjon, milles kõik riigid oma peadelegaatide läbi esitatud, otsustas ühel häälel Saksamaa vastuvõtmist rahvasteliitu soovitada, selle otsuse poolt oli ka riik, kes pärast Saksamaa vastuvõtmise edasilükkamise põhjuseks sai.

Pearaskus oli nõukogu liikmete arvu suurendamises, see on, kas suurendatakse see ainult ühe alalise koha võrra Saksamaa jaoks, või luuakse juurde rohkem kohti teiste soovijate jaoks. Ja kuna selleks, nõukogu liikmete arvu suurendamiseks, esimeses joones vaja on kõikide nõukokku kuuluvate riikide nõusolek, läks kogu läbirääkimiste raskus nõukogu liikmete enestevaheliste, kinniste või eraläbirääkimiste peale. Ülemalnimetatud vastolusid katsuti lahendada mitmesuguste kompromissettepanekute näol, kusjuures raskusi tõi veel Prantsuse valitsuse kriis, mille järeltusel esimestel päevadel Prantsuse pea- ja välisminister Aristide Briand puudus rahvasteliidu täiskogust. 11. märtsil pööras Briand Genfi tagasi, ning kokkuleppe katsed said elavamaks. Nendest oli tähtsam ettepanek, juurde luua nõukogus kaks kohta, üks alaline, Saksa jaoks, teine valitav — Poola jaoks. Kuid ka sellele olid vastu niihästi Saksa kui ka Rootsi. Kuid Rootsi vastuseis ei olnud mitte erilisel opositsioon Poolale, vaid põhimõttelikult otsustas Rootsi loobuda ise nõukogu kohast, millele järgnes Tšehhoslovaakia, mis andis võimalust ka Poolat ning mõnda teist endist erapooletut, näiteks Hollandit, sisse valida. Ka meie hindasime ühes teistega Rootsi ja Tšehhoslovaakia suurt eneseohvrit ja leppevaimu, välisministrite Unden'i ja Benesh'i heatahet, rõhutasime sarnase kompromiss-ettepaneku üle, seda enam, et ta oleks võimaldanud meid nii hääletada Saksa vastuvõtmise poolt, ühes alalise kohaga temale, samuti ka näha nõukogus, olgugi valitaval kohal, suurt Ida-Euroopa riiki, meile sõbralikku Poolat.

Kuid sellest leppekavast tõmbas kriipsu läbi Brasiilia leppimatu seisukoht — otsustatagu temale alalise koha andmine samal ajal, kui see küsimus Saksa suhtes otsustatakse, millega aga nõus polnud ei Saksa ega Rootsi ning arvatavasti suur osa täiskogu liikmetest. Sellega ei olnud võimalik Saksamaa vastuvõtmist jaatavalt otsustada, kuna Saksamaa ainult sel tingimusel oli nõus astuma rahvasteliitu, kui ta samal ajal saab nõukogus alalise koha. Selle järeltusel tegi I komisjoni aruandja ettepaneku 17. märtsil täiskogule, Saksamaa rahvasteliitu vastuvõtmise otsustamist edasi lükata septembriks. Omalt poolt meie samal koosolekul avaldasime kahetsust, et täiskogu oma peaülesannet ei suutnud täita, kuna Saksa vastuvõtmises oleksime

näinud üldise rahu suuremat stabilisatsiooni, nagu ka meie healmeel el näeksime, et meie suur naaber idas samuti selle suure rahvaste rahuorganisatsiooni liikmeks astuks. Meie juhtisime veel tähelepanu sellele anormaalsele nähtusele, et täiskogu poolt valitud nõukogu liige võib takistada kõigi rahvasteliidu liikmete I komisjonis avaldatud soovi täideviimist Saksa vastuvõtmise kohta. Kuid meile oli ja on selge, et siin tegemist on ainult praeguse rahvasteliidu nõukogu asjaajamise viisi raskustega, nii selle liikmete valimise korra, kui ka hääletamise viisi mõttes, mitte aga ei ole rahvasteliidu kriisi, kui niisugust, ja sellepärast ei tule meil kartusel olla rahvasteliidu tuleviku pärast, ja eriti kuna selgus kõigi Euroopa suurriikide kindel soov koostöötamiseks, mis avaldus muuseas Locarno riikide uues deklaratsioonis ülesseatud lepituspoliitikast kinni hoida. Viimaste teadete alusel Lääne-Euroopa pealinnadest võime tõesti konstateerida, et Saksamaa vastuvõtmine vaid ainult edasi lükatud on. Võib olla, et rahvasteliidu erakorraline täiskogu ebaõnnestumine isegi aitab olevald puudusi energilisemalt kõrvaldada, kuna praeguilmunud raskused nii-kui-nii oleksid arvatavasti teatud määral üles tulnud ka ilma Saksamaa sisseastumise soovita nõukogu liikmete ümbervalimise juures sügisel. Igatahes ei ole rahvusvaheline seisukord pärast lõppenud täiskogu meie suhtes mitte pahemaks muutunud, ja relvastuse-vähenduse kui ka majandusliku konverentsi eeltööd kestavad endiselt edasi.

Kuna aga praegu Riigikogul rida lepinguid kinnitamisel, tahaksin enesele vabaduse võtta mõne märkuse teha meie välisküsimuste kohta. Eesti-Briti kaubaleping ja kurjategijate väljandmise leping kroonivad meie lepingute süsteemi selle suure riigiga, kes meile meie vabadusvõitluses nii määratud toetust andis ja millele varem fundeeritud võlg vaid ainult ühe väikese osa meile tõeliselt antud suurmeelsest toetusest katab.

Eesti-Ameerika sõpruse, kaubanduse ja konsulaarõiguse leping ning meie võla fundeerimise leping selle suure demokraatiaga tähendab määratud sammu sõbralikkude suhete kindlustamises kõigesuurema ja meie vabariigi vahel. Erilise tänuga tuletame siinjuures meelde Ühisriikide suurmeelset arusaamist meie raskustest, mille heledamaks väljenduseks küll on a/l „John Russi“ peal hukkunud kaupade hinna mahakustutamine, mis üksi umbes üks miljard Eesti marka välja teeb. Ma ei kõnelegi pikemalt sellest, et sama fundeerimisega meil kustutatud meie omaaegne võlg Taanile, või et maksutähtaeg pikendatud 62 a. peale sennise 5 a. asemel, ning protsent

vähendatud 5% pealt 3—3½ % peale. Sarnased pikaajalised finantslepingud meiega tõendavad meie majandusliku stabiilsuse tunnustamist teiste riikide poolt.

Ka kaubandusleping kõige vanema ja meile mitmes suhtes eeskujuks oleva Shveitsi vabariigi tähendab suurt sammu edasi meie rahvusvahelises elus.

Rida lepinguid Saksamaaga arendavad juba olevaid tihedaid sõbralikke lepinguid, mis meil selle suure riigiga sõlmitud.

Olgu tähendatud, et peale nende juba esitatud kaubalepingute Vabariigi Valitsusel käsil on läbirääkimised majanduslike lepingute sõlmimiseks mitme teise riigiga, ja nimelt Läti, Leedu, Poola, Saksa, Tšehhoslovaakia, Itaalia ja Belgiaga ja kavatsusel Türgiga. Tuleb loota, et nende läbirääkimiste tagajärjerikkalt lõpuleviimine liiga kauaks ei veni.

Ma loodan samuti, et ka need läbirääkimised, mis meil praegu meie suure idanaabriga ja teiste riikidega käimas, meie sõbralikkude vahelkordade süvendamiseks, mitte kauges tulevikus väljenduvad kujus, mida rahvaesitusele kinnitamiseks esitada võime, kusjuures koostöö Balti riikidega meie jaoks esimese järgu tähtsusega.

Mitmed teised lepingud, mis praegu kinnitamisel, olgugi puht tehnilist laadi, korraldavad ja hõlbustavad meie läbikäimisi naabritega. Vast üks sõna eraldi kaua aega arutatud praegu ka ratifitseerimisel oleva kangejookide salaveo lepingu kohta. Meie oleme kogu aeg võidelnud selle eest, et Balti meri ja Soome laht ei muutuks illegaalse joogikauplemise piirkonnaks. Võitluses piirituse sisseveo vastu oleme meie vennasrahvaga üle lahe ühes ja samas seisukorras — meil tuleb mõlemil võidelda võõra sisseveo vastu. Imestades lugesin ma hiljuti meie lehtedest teadet, nagu oleks meie vennasrahva rahvaesituses esitatud küsimus selle lepingu ratifitseerimise aja kohta, kus mõista antakse, nagu oleksime meie selle lepingu kinnitamist meelega venitanud. „Vaba Maa“ nr. 67, 20. III 26, teatab, et kõnesolevas arupärimises on muuseas järgmine oletus: „Läinud sügisel seisid Soome vete piiril nädalate viisi ankrus laevad, mis kandsid lõunapool oleva naaberrahva lippu ja millel polnud seal muud otstarvet, kui meie oma rahva kuritegeliku osaga rikkuda Soome seadusi. See oli nähtus, mida meie ei sooviks näha kunagi enam korduma.“

Teil, minu härrad, on kõigil teada, et see raske süüdistus meie vastu ilma igasuguse aluseta on, ja see üksmeel, millega Riigikogu kinnitab üheks esimestena salakauba vastu võitlemise lepingu, on paremaks tõenduseks

meie otsekohesest ja reaalsest huvist lepingu võimalikult peatselt jõusseastumisest. Meie oleksime isegi näinud heameelega, et ta oma ulatuse poolest veel resolootsem ja üldisem oleks.

Sarnased oleksid need märkused, mida ma, härrad rahvaesitajad, pidasin tarvilikuks teile ette kanda. Nagu nägite kokkuvõttes meie välispoliitiline seisukord on sarnane, mis normaalse olukorra maksimahakkamisest Euroopas tõendust annab ja meie sõbralikkude sidemete tugevnemist teiste riikidega, eriti meie naabritega, selgelt ilmutab, julgustades meid kõiki rahulikule loovale tööle.

5. O. Liigand'i Juhataja **A. Jürman:**
erakorraline Enne päevakorra teise
teadaanne. punkti juurde ülemine-
mist on sõna erakorraliseks
teadaandmiseks rkl. Liigand'il.

O. Liigand (rhv): Väga austatud Riigikogu liikmed! Eesti rahvaerakonna Riigikogu rühma poolt oli tänaseks Riigikogu koosolekuks esitatud üks esimene Vabariigi Valitsusele, mis aga kahjuks vormilistel põhjustel on päevakorrast ära jääma pidanud, kuna temale ligemad motiivid juurde olid lisatud.

Et aga asi sisuliselt väga tähtis on, pean mina oma kohuseks tema motiive Riigikogule ette kanda erakorralise teadaandena, et temale veel enne II Riigikogu laialiminekut Vabariigi Valitsuse kui ka Riigikogu tähelepanu juhtida, et riigil võib olla, erakordseid kahjusid kanda ei tuleks.

Asi ise on järgmine.

Elmise, Jüri Jaakson'i valitsuse ajal pööras põllutöoministeeriumi poole metsakaupmees Kahn palvega, et temale Järvamaal asuvast endisest Pruuna mõisa metsast umbes 3.500 tünnu metsa tagasi antaks, sest ta olla nimetatud metsatüki ostnud juba 1916. a.

Jüri Jaakson'i valitsuse põllutöominister, asja läbi vaadates ja arvesse võttes eriti seda, et Kahn oli enamalt põllutöoministeeriumis esinenud mitte kui Tagakõrve maatüki omanik, vaid kui metsaostja, kes omale 1919. a. langi vabaksandmist palus, otsustas Kahn'i palvet mitte täita ega metsa tagasi anda.

Nüüd selgub, et nimetatud Kahn on sõlmitud lepingu tunnustamist tema ja endise mõisaomaniku vahel kohtuteel nõudnud ja selle ka saanud. (A. Tupits, põl: Milles see asi siis seisab?) Kuulete varsti. Põllutöoministeeriumi kui asjaosalist ja praegust maaomanikku ei ole asja arutamisele kutsutud. Nii on küsitav, kas metsakaupmehel Kahn'il korda ei lähe omandada suurt tükki riigi

metsa, ilma et tal selleks sisuliselt õigust oleks.

Praegumaks va korra, nimelt läinud kevadel vastuvõetud maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse järgi, võib lepingu tunnustamine sündida ka põllutöoministeeriumi või kohtu poolt.

Põllutöoministeerium lepingut ei tunnustanud sellepärast, et tal teada oli, et ühel ja samal päeval oli Kahn'i poolt sõlmitud 2 lepingut: üks metsa ostmiseks ja teine maaomandamise eelleping, mis aga jõusse pidi astuma alles 3 aastat hiljem, see on 1919. a., kui siis vastavad sissemaksud järgnevad.

Et põllutöoministeeriumil 1) mingisuguseid andmeid ei olnud sissemaksude kohta, 2) et Kahn maaomanikuna esines alles 1925. a. lõpul, kuna maa võõrandati 1919. a., kui ka 3) arvesse võttes seda asjaolu, et seesugused kahekordsed lepingud mõeldavad olid Vene ajal, kus maaomandamise lepinguid fiktiivselt tehti, et nende varjul suuremat metsaraiumist läbi viia ja siis viimaks nendest loobuda, kui mets juba käes oli ja selle raiumise seisma panemist enam karta ei olnud. Sellest järeldas põllutöoministeerium, et maa ostuleping fiktiivne on ja jättis metsa tagasiandmise loa andmata.

Selle administratiiv-korralduse peale ei mindud kaebama mitte Riigikohtusse, et põllutöoministeeriumi otsust muuta, kui see õige poleks olnud, vaid valiti teine, kõrvaline tee: mindi lepingu tunnustamiseks rahukogusse ja nõuti seal lepingu tunnustamist, mööda minnes põllutöoministeeriumist. (Sõjaminister J. Soots: Mis meil siis kohtuasjadega tegemist. A. Tupits, põl: Kas see on siis kohtu vastuse küsimine?) Kantatage natukene.

On teada, et kohus iga lepingu tunnustab, kui kumbki pool vastu ei vaidle. Kuid põllutöoministeerium, kui praegune maa ja metsa omanik on selle lepingu tunnustamise toimingute juures puudunud.

Kui niisugust korda lubada, siis võib praegu igasuguseid lepinguid, mis ükskõik mis ajal endiste mõisaomanikkude poolt kellegiga sõlmitud, kohtus tunnustada lasta ilma praeguse maaomaniku juuresolekuta ja seesuguste lepingute alusel ostuobjekte välja nõuda.

Mina ja minu rühmaseltsimehed oleme kuulnud, et nimetatud maatüki tagasiandmine tunnustatud lepingu alusel praegu käimas on. Sellepärast loen ma kohuseks, käesoleva teadaandega esineda Riigikogule. Ühtlasi julgeme arvamist avaldada, et kui Vabariigi Valitsusel sarnaste nõudmiste vastu olemasolevate seaduste põhjal raske peaks olema võidelda, siis

Vabariigi Valitsusel asja ja õigluse enese pärast tarvilikul korral uue seaduseelnõuga tuleks esineda, mis seesuguste fiktiivlepingute tunnustamise võimaluse kõrvaldaks.

Oleks väga soovitatav, et Vabariigi Valitsus veel käesoleva istungjärgu lõppemise eel võimalikuks leiaks Riigikogu informeerida käesoleva küsimuse asjus.

6. B. Eilman'i küsimine põllutöoministrile Püssi asunduse krunt nr. 20 asuniku J. Kalter'i metsa ostu-müügi lepingu mittekinnitamise asjas.

7. B. Eilman'i küsimine põllutöoministrile Püssi mõisa planeerimisel sõduritele ja endistele mõisatöölilistele määratud maa-tagavarast umbes 30 hektaari põllumaa ja peale selle veel kõige parema heinamaa a/s „Amilum'ile“, tärklisevabriku ehitamiseks andmise kohta.

B. Eilman (stp) (loeb):

1. Mispärast ei ole põllutöoministeerium Püssi asunduse krunt nr. 20 asuniku J. Kalter'i metsa ostu-müügi lepingut kinnitanud?

2. Millal kavatses põllutöoministeerium selle lepingu kinnitada?

B. Eilman (stp) (loeb):
Palun põllutöoministrilt vastust järgmistele küsimistele.

1. Millistel tingimustel on antud Püssi mõisa planeerimisel sõduritele ja endistele mõisatöölilistele määratud maatagavarast umbes 30 hektaari põllumaad ja peale selle veel kõige paremad heinamaad aktsiaselts „Amilum'ile“ tärklisevabriku ehitamiseks?

2. Kas on aktsiaselts „Amilum“ neid tingimusi täitnud või ei? Kui ei, siis mis kavatses põllutöö-

ministeerium selles asjas ette võtta?

3. Mis otstarbeks on määratud krunt nr. 25 Püssi vallavalitsusele?

4. Millistel alustel on ehituskruuntide omanikkudele antud 2½ kunni 3 hektaari heinamaad?

5. Mil põhjusel on osa karja- ja heinamaid metsade peavalitsusele antud?

6. Kuidas mõeldakse rahuldada neid sõdureid ja mõisatöölisi, kes põllumaad vähe said ning karja- ja heinamaast hoopis ilma jäid?

7. Kudas mõeldakse neile maad juurde anda ja antud maid maasaajate nimele kinnistada?

8. O. Gustavson'i küsimine

O. Gustavson (stp) (loeb):

**põllutöominist-
rile endiste
Jõhvi mõisa-
töölise maaga
varustamise
kohta.**

1. Kas kavatseb põllu-
töoministeerium vastu tulla
endiste Jõhvi mõisatöö-
liste palvetele — nende
tööliskohtade maanormi
suurendada?

2. Kui ja, siis — millal?

3. Kui mitte, siis — kas sel põhjusel, et
põllutöoministeerium praegu töölise käes ka-
sutada oleva maanormi — umbes 2 hektaari
perekonna kohta — küllaldaseks loeb?

4. Millega seletada seda, et töölisele nende
viimase palve peale isegi mitte vastatud ei ole?

**9. A. Ostra-
Oinas'e, O.
Gustavson'i ja
L. Johanson'i
arupärimise-
ettepanek Va-
bariigi Valit-
susele naistöo-
liste lahtilask-
mise asjas a/s.
Lutheri fabri-
kus.**

(Arupärimise-ettepaneku
tekst:

„Juba Vene ajal maksis
öötöö keeld naistöölise
kohta suurtööstuses.

Seda keeldu ei peetud
küllalt järjekindlalt ilma-
sõja ajal, kus korralik töös-
tuslik järelvalve mõnesu-
gustel põhjustel rasken-
datud oli.

Eesti iseseisvuse ajal
kinnitati naiste öötöö

keeld uuesti rahvusvahelise konventsiooni alu-
sel. Kahjuks ei ole aga seda keeldu ka nüüd
järjekindlalt tehastes läbi viidud.

Nii töötavad a/s. Lutheri tehastes juba
kauemat aega naistöölised öösisel vahetusel.
Kui selle peale töö-hoolekandeministeeriumi
tähelepanu juhiti, kohustas viimane a/s. Lut-
heri vabriku juhatust naistöölisi, keda tol ajal
umbes 180 inimest öötööl oli, 1. maiks päe-
vastele töödele üle viima ja öötööle naiste ase-
mele mehi võtma.

Esimese maini jääb vähe üle ühe kuu aega,
kuid naiste ümberpaigutamisest ei ole a/s.
Lutheri vabrikus midagi märgata. Naiste
väherdamise asemel öötöödel on tehaste juha-
tus naiste arvu koguni suurendanud. Nii et
käesoleval silmapilgul juba 300 naise ümber
a/s. Lutheri tehastes öötöödel on. Peale selle
on vabriku juhatust naistele teatanud, et nad
kõik 1. mail tööst vabastatakse. Viimane
teade on naiste seas suurt ärevust sünnitanud.
Suurem osa naisi on vanemad inimesed ja
lesed lastega, kes ka suvel kaugemale tööd
otsima minna ei saa. Tallinnas ei ole aga ka
suvel naistele töö suhtes pea mingit väljavaadet.

Kuna nii suurt hulka perekondi kibe töö-
puudus ähvardab (naiste töötasu on ju Lutheri
tehastes nii naeruväärt väike, et sellest näljaga
maadeldes ära elada saab, ülejääke ei võimalda
see mingisuguseid) — siis on töö-hoolekande-
ministeeriumi kohus samme astuda naistele
eluülespidamise võimaluste leidmiseks. Kah-

juks ei ole neist sammudest midagi kuulda
olnud.

Kõigil neil asjaoludel pöörame Vabariigi
Valitsuse poole järgmiste küsimistega:

1. Kas on Vabariigi Valitsusel teada, et
Lutheri vabrik 1. maiks 1926. a. kavatseb
töölt lahti lasta 300 naistöolist?

2. Kuidas mõtleb Vabariigi Valitsus lahti-
lastutele ülespidamise võimalusi muretseda?

23. III 26.

Alma Ostra-Oinas.
Oskar Gustavson.
L. Johanson.“)

A. Ostra-Oinas (stp): Käesoleva
arupärimise puhul tahaksin ma tähelepanu
juhtida sellele asjaolule, et naiste öötöö keeld
on üldtunnustatud seisukohaks saanud rahvus-
vahelise töökaitse alal ja ka Vene ajal oli meil
makev naiste öötöö keeld. (Vahelhüüe
M. Laarman'i, põl poolt.) No ma arvan,
et härra Laarman selles küsimuses täiesti võ-
hik on ja vähe on töökaitse-seaduste üle järele
mõelnud. Igatahes on naiste öötöö keeld üld-
tunnustatud seisukoht ja põhjused on väga
arusaadavad. Kuid meie Riigikogu vaenulikkus
tööseaduste vastu on vabrikante julgustanud
nähtavasti ka maksivaid seadusi mitte tähele
panema, ja meil on üldiseks nähtuseks saanud,
et naisi öötööle sunnitakse, olgugi et seadus
selle ära keelab. Lutheri vabrikus töötavad
juba naised pikemat aega öötööde peal. Töö-
kaitse komisjar on vabrikut juba mitu korda
trahvinud, kuid nähtavasti on kasulikum trahvi
maksta ja naisi öötööd edasi teha lasta. Hiljuti
oli samasugune seisukord, vabrik maksis trahvi
ära, aga ometi ei lõppenud naiste öötöö. Kui
selle peale ministeeriumi tähelepanu juhiti,
määras viimati töö-hoolekandeministeerium
tähtaja Lutheri vabrikule 1. maiks s. a., sel-
leks ajaks pidi Lutheri vabrik naised, kes öö-
tööd teevad, teiste tööde peale üle viima, neid
meestöölistega asendades. Meie näeme aga
just vastupidist protsessi. Ettekirjutuse ajal
töötasid öötööde peal Lutheri vabrikus 180
naist, selle asemel aga, et neid naisi ümber
paigutada, võttis Lutheri vabrik naistöölisi
juurde, ja praegu ulatub nende arv 300 peale.
Nüüd, kus tähtaeg läheneb, on naistele teata-
tud, kui ministeerium mitte öötöö või-
malust ei pikenda, siis lastakse kõik 300 naist
lahti. See on otse inetu võte vabrikuvallitsuse
poolt! Ta tahab naisi, neid näljaga ähvardades,
töökaitse-seaduse vastu sundida välja astuma,
tahab töölise enesteseas seaduse vastu mee-
leolu luua, mis töölise ja nende tulevase põlve
tervise kasuks on maksma pandud. See näitab,
kuivõrd meie Riigikogu on julgeks teinud meie
vabrikantide esitajad. Seega on meie vabrikan-

did näidanud, et nemad ei hooli meie tööliste tervisest, kui see aga nende kasudesse puutub. Siin peaks Vabariigi Valitsus seisukoha võtma ja peaks naistele, keda töötaolek ähvardab, töövõimalusi andma. Meie teame, et heinaaeg on ainukene aeg, kus Tallinna tööbörsidel vast tööta naised ei leidu, kõigil muudel aegadel on naised Tallinna tööbörsilt küllalt saada. Meie teame, et need naised on kõik kas leised või lastega perekonnainimesed, kes on oma eluaja harjunud vabrikutes töötama, ning neil nüüd vanas eas ümber õppida ja muule tööalale asuda on täiesti võimatu. Valitsus peab hoolitsema, et peaaegu 300 perekonda nälja ega külma kätte ei jääks, ja selles mõttes peab Vabariigi Valitsus appi tulema neile naistele ja neile tööd leidma. Meie ei tea, kas on Vabariigi Valitsus selles asjas samme astunud ja loodan, et ta meile lähemal ajal teada annab, mis ta ette kavatses võtta.

Juhataja **A. Jürman**: Panen arupärimise-ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Arupärimist toetab 31 Riigikogu liiket, seega on ta vastu võetud.

10. Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele Harju panga asjade kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Nagu teada, on Harju pank maksujõuetuse tõttu likvideerimisele määratud. Likvideerimist toimetab krediitseaduse X osa § 161. alusel kokkuseatud likvideerimise komisjon. Tähendatud komisjoni tegevusest on huvitatud nii riik, Eesti pangast Harju pangale antud suurte laenude tõttu, mis kogusummas ulatavad 200 miljoni margani, kui ka tuhanded hoiusummade omanikud. Sellepärast peab likvideerimise komisjoni koosseis täiesti seaduse nõuetele vastama kui ka tarvilikult asjatundlik ja erapooletu olema.

Neil asjaoludel pöörame Vabariigi Valitsuse poole järgmiste küsimistega:

1. Kas vastavad krediitseaduse § 161. nõuetele börsikomitee poolt määratud 2 liiget: A. Peet ja B. Rostfeldt, kes seaduse järele peaksid kuuluma „kõige ausamate börsil kauplevate kaupmeeste hulka“?

2. Mis asjaga kaupleb A. Peet börsil?

3. Kas on muus osas likvideerimise komisjoni koosseis vastav ülesande tähtsusele?

4. Mil määral läheb korda rahuldada hoiusummade omanikke?

5. Kas on Vabariigi Valitsusel nüüd juba täpsemalt teada, kui palju riik Harju panga maksujõuetuse tõttu kahju saab?

6. Kas on Vabariigi Valitsusel nüüd juba teada, et Harju pank on krediitseadust rikunud?

7. Missugused sammud on Vabariigi Valitsuse poolt astunud või kavatsetakse astuda Harju panga tegelaste vastutusele võtmiseks?

Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel:

Tallinn, J. Vain, O. Gustavson.
24. märtsil 1926. E. Jonas.“)

J. Vain (stp): Väga austatud Riigikogu liikmed! Harju panga pankrotile järgnenud sündmused kestuvad teist aastat. Iseenesest ei tule aga Harju panga lugu tema pankroti mõttes pankroti väljakuulutamise lugeda sellest ajast, vaid juba varem minu lauanaaber ja parteiseltsimees Jans kirjutas sellest mõni aasta tagasi meie partei häälekandjas. Sel ajal arvati, et need kirjutused on Harju panga peale varjuheitmised, olgugi, et seal kodanikke hoiatati; neid peeti kuritahtlikkudeks riigi võimukandjate vastu, mispärast rkl. Jans'il kohustus tuli vastust anda; ja et nähtavasti niidiotsad väga hästi vette olid peidetud, ei läinud temal korda kõiki põhjendada ja sellepärast pidi karistust kandma. Nüüd on aga sms. Jans'i ettekulutused täide läinud ja kõigis suuremates linnades peavad Harju panga hoiusummade omanikud ägedaid koosolekuid, kus arutatakse, kuidas võiks natukenegi sellest rahast, mis Harju panka mahutatud, päästa. Huvitatud ei ole Harju panga asjadest mitte ainult hoiusummade omanikud, vaid ka riik, kelle rahast Harju pangas ligi 200 miljonit marka, ja millest samuti ähvardab üle poole kaotsi minna. Sellepärast oleks üsna loomulik oodata, et likvideerimist kõigesuurema ettevaatuse, asjatundlikkuse ja erapooletusega toimetatakse. Kui aga vaadata asjaajamist, siis tuleb tahtmata kahtluse hingesse. Likvideerimise komisjoni koosseisu ei ole kõik isikud seaduses ettenähtud korras ja alustel saadetud, vaid seaduse mõistet on võimatult venitatud. Ma kaldun siiski uskuma, et isegi venitamine ei anna mõõtu täis, vaid seaduse mõiste on koguni katkestatud. Nimelt istub selles likvideerimise komisjonis üks härra, nimega August Peet, börsikomitee esitajana. Meil ei ole teada, missugustel alustel see isik börsikomitee esitaja olla võiks. Teatavasti näeb krediitseaduse teise osa § 161 ette, et börsikomitee esitajaks määratakse äri-mees, kes peab kuuluma „kõige ausamate börsil kauplevate kaupmeeste hulka“. Meil ei ole teada, millega härra Peet börsil kaupleb, ja kui ta kaupleks, alles siis võiks küsimust üles seada, kas tema kuulub ausate või vähemausate hulka. Küll aga teame teisest küljest, et härra Peet, olles likvideerimise komisjoni

liige, olles sellega kohustatud hoolitsema selle eest, et nii riik kui ka hoiusummade omanikud, vahest ka põhikapitaali omanikud, kui see võimalik oleks, oma varandusest natukenegi tagasi saaksid, end sarnases valguses paista laseb, et tema püüd ja hool likvideerimise komisjoni küsitavaks saab. Härra Peet esineb likvideerimise komisjoni vastu vastaspoole volinikuna. On ebamäärane enesele ette kujutada, kuidas üks ja sama isik likvideerimise komisjoni liikmena seda varandust kaitseb, teisest küljest samal ajal likvideerimise komisjoni vastu kohtus välja astuda võib. See küsimus ei tarvitse vahest siin arutamisele tulla. Ma eeldan, et vannutatud advokaatide nõukogu selle arutamisele võtab. (Vahelhüüe tööerakonnast.) Võib olla, et ka selles asutuses on mõisted laiali veninud, nagu likvideerimise komisjoni koosseisu määramiselgi.

Juhataja **A. Jürman**: Rkl. Vain, ma ei kuulnud, mis Teie oma viimase lausega ütlesite.

J. Vain (stp): Ma ütlesin, et vannutatud advokaatide nõukogus võisid mõisted laiali minna, nagu likvideerimise komisjoni määramiselgi.

Samuti tõuseb ühenduses selle võrdlemisi küsitava nähtusega üles kahtlus, kas likvideerimise komisjoni koosseis muudes osades kõigiti asja tähtsusele vastab. Oleks veel huvitav teada, kas läheb korda hoiusummade omanikke tähtsamal määral rahuldada. Teatavasti esines härra rahaminister sel ajal, kui Harju panga pankrott teatavaks sai, Riigikogu rahaasjanduse komisjonis seletuse andmisega, kus meile teatavaks tehti, et puudujääk tõusvat kunni 17 miljoni margani. Nüüd on see puudujääk väga mitmekordselt 17 miljonit välja tegemas. Kas Vabariigi Valitsus teab, kui suur see puudujääk on, ja kui palju saavad riik ja hoiusummade omanikud kahju. Edasi, kas on Vabariigi Valitsus asja kaalumisele võtnud selles mõttes, kas on Harju pank krediitseadust rikkunud, ja kui ta rikkunud on, mida mõtleb Vabariigi Valitsus seaduserikkujatega peale hakata, on ta kedagi vastutusele võtnud või mõtleb seda lähemas tulevikus teha. Panen ette, asja tähtsust silmas pidades arupärimine vastu võtta. Arvan, et Riigikogu, kes õieti valvama peab, et meie riigi rahaasjad korralikud oleksid, ei keela Vabariigi Valitsusele selles asjas võimalust anda seletustega esineda.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Käesolevat arupärimise-ettepanekut on toeta-

nud 37 Riigikogu liiget, seega on arupärimine vastu võetud.

11. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele usuõpetuse korraldamise kohta koolides.

töotakistusega tegemist või tahetakse siin riigi kulul oma erakonna kasuks odavat demagoogiat teha. (L. Johanson, stp: Või on see jumala vits. — J. Vain, stp: Palju demagoogia nael maksab?) Ka praegu käsiloleva arupärimise juures peab sedasama küsima. Härra Gustavson on siin pikalt ja laialt asjaolusid ette toonud, millega tema näidata püüdis, et usuõpetuse korraldamine seadusvastasel sündida. Aga meie kuulsi me kõik, kuidas härra haridusminister väga selgelt näitas, et siin mingit seadusvastast tegevust ei ole olemas, vaid terve tegevus usuõpetuse korraldamisel ja selle käsitamisel seisab kindlal seaduslikul alusel ja just niisugusel alusel, mida meie rahva rõhuv enamus usuõpetuse hääletamisel seaduseraamatusse on kirjutanud. Ei ole härra Gustavson siin midagi seadusevastast tegevust tõestada suutnud ja sellepärast ei ole ka tema arupärimisel mingit asjalikku alust, — jääb meil selle arupärimise juures küll see arvamine, et nüüd valimiste eel püütakse oma erakonna kasuks riigi kulul siin natuke kihutustööd teha. Aga küsitav on, kas see number praegusel ajal veel tõmbab? Mina ei taha siin enam härra Gustavson'i süüdistuste juures peatuda, sest et need süüdistused härra haridusministri poolt kõik ümber lükatud on ja see oleks asjata korrumamine. Minu mõte oli, lugupeetud Riigikogu liikmed, teie tähelepanu praegusel ajal valitseva rahva üldmeeleolu peale juhtida usuõpetuse asjus kui ka usulistest küsimustes.

On ju kõigil väga hästi teada, kuidas usuõpetus omal ajal kooli pandi, sest ta oli ju vastaste poolt välja visatud — ei antud koolis temale enam ruumi. Jah, oli meil aeg olemas, kus revolutsiooni lained üle ääre löid... (M. Martna, stp: Need lained tõid Teid ka siia.) ...kus härra Gustavson oma mõtteosalistega avalikult hüüdsid: kadugu usuõpetus koolidest, kadugu kirikud, kadugu jumalasõna kuulutajad ja usuõpetuse andjad.

H. Anniko (krst): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Siin Riigikogus on nii mitmesuguseid ja nii mitmesisulisi arupärimisi esitatud eriti just siit pahempoolsetest ridadest. Väga palju on just niisuguseid arupärimisi olnud, millel igasugused põhjendused puudusid ja mille kohta tõesti imestusega tuli küsida: kas on siin lihtsalt

(L. Johanson, stp: Kadugu Kuljus!) Mõni asjaga isegi niikaugele, et koolides hommikupalved keelati, isegi jõulupuud ühes jumalasõnaga ei olnud enam lubatud. Mitmed kooliõpetajad pandi boikoti alla, visati kooliõpetajate liidust välja sellepärast, et nad julgisid vabatahtlikult usuõpetust anda või hommikupalvet koolis pidada. (J. Kana, tütar: Härra Anniko, Teie nimetage lähemalt, kuidas see tuli meelde.) Neid näiteid on olemas, härra Kana. Asi aeti liiga teravaks, vibu tõmmati vastaste poolt liiga pingule, kunni ta viimaks murdus. Meie rahvas, kui usklik rahvas, ei võinud seda janditamist enam pealt vaadata, vaid ta tuli oma majasteetliku sõnaga, ja ta tuli nii suure enamusega, mida usuõpetuse vastased uneski ei võinud aimata, ja tõi usuõpetuse, kui vaese äräpõlatud uksetaha visatud aine suure auga jälle kooli tagasi. See oli raske löök usuõpetuse vastastele, see põrutas neid nii läbi, et nad selle järel paar aastat üsna vakka on olnud, ei ole julenud avalikult häältkki enam tõsta. Salaja on püütud igasugu takistusi teha ja nii mitmesuguseid kaikkaid kodarate vahele pilduda, et usuõpetuse korraldamise tööd kuidagi takistada. Sellest on nüüd möödunud juba 3 aastat, vastased on sellest põrutavast hoobist natuke toibunud ja arvavad nüüd enne valimisi paraja aja tulnud olevat asja uuesti päevakorrale võtta. On ju päevaselge, et härra Gustavson ühes oma mõtteosalistega usuõpetuse ennem täna, kui homme koolist välja viskaks. Selleks on tarvis katsesarved välja sirutada ja vaadata, missugusel arvamisel meie rahvas on, sest 3 aastat on juba möödunud, ja kolme aasta sees võivad avalikul arvamisel mõne asja kohta suured muudatused sündida. Sellepärast oleks küll meil põhjust siin üsna kainelt ja erapooletult rahva üldmeeleolu peale vaadata, missugune see praegusel ajal usuõpetuse või usulistest asjadest on. (Vahel hüüab J. Kana, tütar poolt.) Härra Kana, Teie peate ka tunnistama, et tuntuva muutus on olemas, aga see muutus ei ole mitte teie kasuks, härra Kana, mitte usuõpetuse vastaste kasuks, vaid see muutus räägib päevaselgelt usuõpetuse kasuks. Kes vähegi meie rahva seas liikunud on ja usuliste küsimustega tegemist teinud, see näeb väga hästi, kui elavaks viimasel ajal meie rahva seas usuline liikumine on läinud. Rahvas janub jumalasõna järele. On ju igal ühel silma ees näha, kuidas suured rahvahulgad just sinna murruna kokku valguvad, kus usulised küsimused arutamisel ja jumalasõna kuulutatatakse, olgu linnas või maal. Selleks võib tuua nii mitmeid näiteid. Härra Gustavson, Teie olete ehk ise ka kuskil koosolekul käinud, kus usulised küsimused arutamisel olid ja kuhu rahvas

murruna kokku voolas, et neid küsimusi seal kuulata. Ma võtan veel näite: Vabadusepäeval Tallinnas olles tahtsin heameelega kuhugi Tallinna kirikusse minna — kuna vabadusepäeva ühtlasi palvekesknädala peale oli juhtunud, — aga pean ütleva, et kõik suured Tallinna kirikud olid nii puupüsti rahvast täis, et kuhugi enam sisse ei pääsenud..... (M. Martna, stp: Kas tagantuksest ka mitte?) ... See on küllalt elav ja selge näide, kuidas usuline liikumine rahva seas suurt poolehoidu leiab. See usuline liikumine ei ole ainult, nagu mõned arvavad, vananaiste seas, vaid terve rahva seas, ühtlasi on seda ka meie noorte seas märgata. Meie näeme kuidas nii mitmel pool kristlikud noorte ühingud ellu tärkavad, kus just usuliste küsimustega tegemist tehakse. Need on kõik nähtused, mis usuõpetuse kasuks räägivad. Meie rahvas, kui ma mitte ei eksi, siis 90% nõuab oma lastele usulist kasvatust, ja mitte üksi parempoolsete poliitiliste vaadetega inimesed ei ole selles arvamisest, vaid ka pahempoolsed, just teie ridades, kes usuõpetuse vastu räägivad, on ka lastevanemaid, kes oma lastele heameelega tahavad usulist kasvatust anda.

Usulisel liikumisel on nii suur mõju olnud, et isegi mitmed poliitilised erakonnad oma purjed on selle järgi seadma pidanud ja nüüd suure auruga kaasa purjetavad. Avalikult on kõigil näha, kuidas nii mitmed poliitilised erakonnad, kes enne usuõpetuse kui ka kiriku verivaenlased olid, nüüd kõige usklikuma palvevenna nägu näitavad ja endid usumeestega ühendavad ja nüüd hoopis teist laulu laulavad, kui seda varem tehti. Äräpõlatud kirikuõpetajad ja jumalasõna kuulutajad, keda enne ainult pappideks sõimati, on nüüd nii hinda läinud, et mitmed poliitilised erakonnad üksteise võidu neid oma kandidaatide nimekirjade etteotsa paigutavad, et aga hääli rahva poolt omale tõmmata. Ja isegi nii kaugele on mindud, et üks meie intelligentsematest erakondadest, kelle nimekirja eesotsas ma tänini ikka ainult akadeemilise haridusega mehi olen näinud, on nüüd Läänemaal ususektidega ühinenud ja sektide lugijad või jutlustajad oma nimekirja etteotsa paigutanud, — muidugi hääle kokkutõmbamiseks. (M. Martna, stp: Mis küll vanajumal selle kohta ütleb?) Kas see ei ole küllalt näide meie rahva meeleolust usuõpetuse kasuks.

Ei puudu vist palju, kui ka teiegi ridades, härrad sotsialistid, mõni jutlustaja istub.

Edasi, kui meie veel statistilisi andmeid tunnistajateks võtame, siis näeme huvitavaid arvuksid, mis usuõpetuse kasuks kõnelevad. Usuõpetuse ankeedi tagajärjel, mis 1924. aastal haridusministri poolt korraldati, selgub, et tol

ajal 88,7% õpilastest on usuõpetust võtnud, kuna praegusel ajal nende arv märksa suurem on. Enamasti algkoolides on igal pool kõik lapsed, see on 100%, kes usuõpetust võtavad. Olgu siin vahepeal tähendatud selle süüdistuse kohta, mida härra Gustavson esile tõi, et meil saada usuõpetust ka võõrausu lastele, näiteks apostliku-õigeusu lastele peale surutud, mille üle ka apostliku-õigeusu metropoliit olla nurisenud. Statistilised andmed räägivad jällegi teist keelt. 1924. aastal kogutud andmete põhjal on asjalugu järgmine: näiteks algkoolides, kus õppijaid luterlasi oli 80,23% ja õpetajaid luterlasi 79,15%. Algkoolides usuõppijaid apostliku-õigeusulisi 19,9% ja õpetajaid 20%. Keskkoolides usuõppijaid luterlasi 88,44% ja õpetajaid luterlasi 84,9% ja keskkoolides õppijaid apostliku-õigeusulisi 11,20% ja õpetajaid apostliku-õigeusulisi 12%. Nagu neist arvudest näha, räägivad need ennemini just apostliku-õigeusu kasuks, kuigi ka mõnes kohas on usuõpetajad luterlased ja õpilased apostliku-õigeusulised, on teises kohas asi jälle ümberpöördukt: õpetaja on apostliku-õigeusuline ja õpilased luterlased. Ka Läänemaal tean mõnda kohta, kus asjalugu nii olnud. Aga ühe asjaolu peale pean küll tähelepanu juhtima, mis meie rahva seas usuõpetuse korraldamisel palju nurinat on tekitanud, ja see on: mitmed usuõpetuse andjad kooliõpetajad ei käsita seda ainet korralikult ega usulisel alusel, vaid mitmed käsitavad seda pilgates ja usku mõnitavalt. Niisugustel puhkudel on kibe nurin lastevanemate seas ja nurisemine täie õigusega.

Kui usuõpetus rahvahääletamisel kooli tagasi tuli, oli 95% õpetajaid, kes usuõpetuse andmise oma peale võtsid. Nende hulgas oli palju neid, kes usuõpetuse vastased olid ja rahvahääletamisel avalikult usuõpetuse vastu agiteerisid, seda mõnitasid ja maha tegid, aga kui rahvahääletamine usuõpetuse kooli pani, siis oli nii mõnigi usuõpetuse vastane üle öö valmis usuõpetust koolis andma, muidugi sellepärast, et lisapalka saada. Ja nii mitmedki on seda pärast pilkavalt ja mõnitavalt käsitanud.

Haridusminister on meile siin mõned faktid ette toonud, näiteks Pärnu maakonna Tõstamaa koolijuhataja Karlson'i tegevusest, kus meie kuulsime, missuguste inetute häbemata pilkamistega see mees hakkama saanud, kuidas tema noorte südames igasuguse usutunde ära hävitab. Ja niisugust meest tuleb härra Gustavson siin veel kaitsema. Peab tähendama, et niisugused Karlson'id on meie usuõpetajaskonnas veel olemas, kes mitte küll nii jämedalt välja ei tule, aga palju peenemalt püüavad usuõpetust maha teha. Nagu teada, ei ole usuõpetus sunduslik õppeaine ei õpilastele ega ka

õpetajatele, vaid see on täitsa vaba. Ja kui siis vabatahtlikult see õpetamine oma peale võetakse ja selle käsitamise eest riigikassast palka saadakse, siis peaks küll igäühel niipalju ausust ja kohusetunnet südames olema, et seda ainet õigel usulisel alusel käsitatakse. Mis ütleks härra Gustavson, kui niisugune teguviis mõne teise õppeaine käsitamisel ette tuleks, näiteks vabatahtliku aine Vene keele õpetamise tunnil, kui õpetaja pilkavalt selle keele üle räägiks, seda maha teeks, ja õpilastele nõu annaks seda mitte õppida jne. Mina arvan, iga inimene mõistab niisuguse tegevuse hukka. Mispärast peab seda siis usuõpetuse andmise juures sallitama. Minu arvates on see täiesti riiklik kuritegu, kus õpetaja laste seas pilkavaid ja mõnitavaid ütelsi tarvitab, sellega usulisi tundeid noorte südames hävitab. Sellega käib ühtlasi käsikäes ka meie noorsoo hukatusele viimine, mis riigile väga kardetav ja kahjulik on. Sellepärast peaks haridusministeerium palju rohkem valvel olema ja igasugu väärnähutused sellel alal kõrvaldama. Meie rahva suur enamus, kes oma lastele usuõpetust soovib, võib ka täie õigusega usuõpetuse korralikku käsitamist koolides nõuda — ja ta nõuab ka seda.

Kõiki neid ettetoodud põhjendusi ja rahva meeoleolu arvesse võttes, võin kokkuvõttes öelda, et härra Gustavson ühes oma mõtteosalistega käesoleva arupärimisega mingit tõmbe-numbrit teha ei saa — see on täitsa asjatu sõnadekulutamine.

Meie rahva suur enamus nõuab, et haridusministeerium usuõpetuse korraldamisel selles sihis edasi peab töötama. Usuõpetuse poolehoidjad rõõmustavad väga selle üle, et nüüd ka piibliraamat meie koolidesse on toodud, see piibliraamat, mille kohta härra Gustavson oma arupärimises nii inetuid sõnu on tarvitanud — ta on seda raamatut nii omapärase labase ütlusega üheks ropuks raamatuks nimetanud. (Vahelhüüded pahemalt poolt.) Meil on teada, et igal usklikul inimesel on piibel püha jumalasõna raamat, ja temal on selle kohta omad pühad usutunded olemas. Sellepärast ei tohiks nii taktivaene keegi haritud inimene olla, et ta seda inetute ja alatute sõnadega teotama hakkab, mis teisel inimesel püha ja kallis on, sest see haavab valusalt usutundeid. Sellepärast ühes kõigi nendega, kellel piibel kui püha jumalasõna raamat kallis ja armas on, mõistan niisuguse teguviisi hukka. Teadku härra Gustavson, et rahvas selle vastu oma põlgust avaldab.

Ühtlasi võin kokkuvõttes siin täie õigusega öelda, et meie rahvas nõuab oma lastele usuõpetust ja meie rahva suur enamus on valmis

usuõpetuse eest ka välja astuma ja usuõpetust kõigi vastaste pealetungimiste eest kaitsma.

Teen ettepaneku, vastu võtta järgmine ülemineku-vormel: „Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastuse Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale usuõpetuse korraldamise kohta koolides, läheb päevakorras edasi“.

Juhataja M. Juhkam: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Kana'l.

J. Kana (töer): Rkl. härra Anniko omas kõnes tähendas, et Eesti õpetajate liidust olvat välja visatud õpetajaid, kes on õpetanud usuõpetust. Mina olen praegu, ja olen mitu aastat olnud õpetajate liidu juhatusel liige, ja pean tunnistama, et õpetajate liidu juhatusel ei ole teada sarnaseid juhtumisi, kus oleks õpetaja välja visatud õpetajate liidust või liidu liikmete seast välja tõrjutud sellepärast, et ta on usuõpetuse õpetaja. Kui niisuguseid juhtumisi peaks härra Anniko'l teada olema, siis on ta vist nii lahke ja teatab sellest õpetajate liidu juhatusel, millal ja kus on seda tehtud.

J. Seljugin (vn): Господа члены Государственного Собрания. Мне хотелось в нескольких словах отметить те шероховатости, которые наблюдаются в этом отношении в Печерском крае.

К русским школам это не относится, там на этой почве недоразумений кажется не встречается.

Я имею в виду школы сетские. Вам, конечно, известно, что все сети без исключения православные и надо сказать, что народ этот чрезвычайно религиозный. Мало того, в религиозном вопросе они до крайности консервативны, причем обрядовой стороне отводится конечно первенствующее значение.

Я помню, какой шум они подняли в 1924 году, когда некоторые местные эсты вздумали устроить сетский народный праздник в стенах Печерского монастыря. Главным виновником этой шумихи газеты называли Печерского церковного старосту Алексея Костина. Но я утверждаю, что это не верно — протест в данном случае исходил главным образом от самих сетов. В настоящее время, вследствие того, что сети не имеют еще учителей из собственной среды, большинство учащихся в сетских школах лютеранского вероисповедания. За отсутствием сведущих православных преподавателей преподавание вероучения обычно возлагается на учителя, то есть в большинстве случаев на

человека различного вероисповедания с учащимися и с населением.

Естественно, что учитель лютеранин, может быть, незаметно для самого себя, проводит уроки вероучения так, как его самого когда-то учили. Я слышал, что на них в этом отношении кто-то влияет и что некоторые учителя проявляют здесь большое усердие, подсмеиваясь над православной обрядностью.

Установить точно мне это не удалось и утверждать категорически этого я не имею права, но повторяю, в народе поговаривают. Все это вызывает раздражение в сетском населении и неблагоприятно отражается на учебном деле.

Я восемь лет был учителем в сетских школах, имею там много друзей и вот от них часто приходится слышать жалобы по этому поводу. И мне казалось, что министерству народного образования следовало бы обратить внимание на это обстоятельство.

J. Luur (krst): Austatud Riigikogu liikmed! Ma tahaksin paar märkust teha selle ringkirja kohta, mis haridusministeerium koolidele laiali saatnud ja mis härra Gustavson'i marru on ajanud. Kui härra haridusminister omalt poolt seletust andis selle laialisaadetud ringkirja kohta, siis oli minule selge, et härra Gustavson, kui arupärimise esitaja, selles asjas haledasti sisse on kukkunud. Nähtavasti ei ole härra Gustavson koolimees; kui ta koolimees oleks olnud ja pealegi tegelik koolimees, siis oleks temal sellest ringkirjast arusaamine põhjalikum pidanud olema kui tal nähtavasti on. Mida on siis haridusministeerium selle ringkirjaga soovitanud? Ta on soovitanud, et muretsetaks pühakirjaraamat algkoolidesse, kus kuus klassi, ja keskkoolide raamatukogusse. See on kõik, mis on soovitatud. Haridusministeerium ei ole soovitanud pühakirjaraamatut kaheklassilisse algkooli, kus lapsed alles väikesed ja sellega hakkama ei saa, et algallikast pühakirja lugeda. On soovitatud pühakirjaraamatuid — Uut-Testamenti ja piibliraamatut kuueklassilisele algkoolile muretsetada ja keskkoolile, kus lapsed juba suuremad ja kus arenevate elumiste aastate koolitööde tõttu nii kaugele jõudnud, et nad sellega täiesti valmis saavad, et pühakirja algallikatest lugeda. Seda nad teevad ju teiste ainetega ka. Meie teame, et algkooli kuueendas klassis on õpilasi, kes 16 ja 17 a. vanad, samuti näeme keskkoolides isikuid, kes 20 aasta vanuseni jõudnud ja täie selgusega võivad lugeda ja aru saavad sellest, mis nad loevad ja mis neile ette kantakse. Kui nüüd igalt poolt nõutakse, et usuõpetust ei

tohi enam nii õpetada, nagu varem õpetati, kus ainult raamatust tuubiti, siis oleks pidanud tegelik koolimees aina rõõmu tundma selle üle, et haridusministeerium on viimaks ometi soovitanud koolidele algallikaid muretseda, et need, kes seda ainet õpetavad, võiksid algallikaid käsitada. Meie teame kui raske on usuõpetuse aine käsitsemine. Siin ei ole tegemist kindla teadusega, vaid ikkagi usueluga, ja usk ei ole teadus. Igalt poolt nõuti seda, et tuleks hakata usuõpetust teisiti käsutama, kui seda siamaani on tehtud, ja sellepärast korraldati algkooli õpetajatele mitmel pool usuõpetuse kursused, lasti loenguid pidada inimesi, kes just metoodika alal silmapaistvad, et õpetajaile tarvilikke juhatusi anda sellel alal. Nüüd on Testament kooli viidud, on võimalikuks leitud seda raamatut kooli viia. 5-das või 6-das klassis usuõpetuse tunnis lüüakse raamat lahti, — õpetaja võtab ühe teksti ja seda loetakse üheskoos lastega. Mis on parem ja ilusam, kui just selle uue meetodi alal katsuda usuõpetust anda. Siin ei ole mingisuguse tuupimisega tegemist, vaid asja selgitatakse küsimiste ja kostmistega. Kui õpetaja niisugust meetodi tarvitab, siis võib ta kindel olla, et ta selle sihi saavutab, mida ta omale tunni algusel on ülesandeks teinud saavutada. Eks meie tea, kuidas õppe-raamat on olnud meie koolides pühadus, mida tuubiti ja mida siamaani veel tuubitakse. Meie teame, et meil veel praegu raamatu järgi tundi antakse. Teda loeb õpetaja, teda loeb õpilane koolis ja studeerib sedasama raamatut kodus, ja kui järgmisel päeval tullakse kooli vastama, siis küsib õpetaja jällegi raamatu järgi, ja õpilane vastab niisamuti raamatu järgi. Ilma õppe-raamatuta just nagu ei suudetaks midagi ära teha, õpperaamat on kõik. Nii oli lugu enne, vähemalt siis, kui mina hariduspöllum tegev olin, ja nii on lugu ka praegu. Mul on andmeid olemas, et just niisama töötab meie kool praegu ikka raamatu abil. Raamatust kaugemale ei minda, ja neid raamatuid tuleb iga aasta ikka uusi ja uusi muretseda. Lastevanemate keskel on alati pahameelt ja nurinat sünnitanud just õpperaamatute muretsemine, et nii palju tarvitab raamatute ostmise väljaminekuid. Küsimused, kas meil nii palju õpperaamatuid tarvis on ja mispärast neid iga aastal nii palju muudetakse, on ette pandud avalikkudel rahvaüksuseolekul. Vaadake, et halvast seisukorrast välja pääseda, on haridusministeerium soovitanud ainult 10—15 eksemplaari muretseda sinna algkooli, kus 6 klassi olemas ja keskkoolide raamatukogusse. Niisugune raamatumuretsemine ei lasu lapsevanema peal mingisuguse raskusena. Haridusministeerium ise näitab, kust kohast seda raamatut võib saada ja kui suure hinnaga. Kui kool muretseb 10—15

eksemplaari, mis maksab ainult 50—100 marka, siis on koolil siin tegemist kas 500- või 1000-margalise kuluga. See raamat jääb kooli ja teda saab tarvitada igal järgneval kooliaastal. Vaadake, nii on lugu, ja seda raamatut saab tarvitada just töökooli meetodi alal. Ma toon ainult ühe ilusa näite sellest, kuidamoodi võib lapses tahtmata teaduslikku huvi äratada just niisuguse meetodi tarvitamise juures. Meie teame, et evangelistid on kasutanud üksteise käsikirju, ja kui nüüd õpetaja on huviga asja kallal, siis ta laseb ühe evangelisti teksti ära lugeda, pärast teise evangelisti oma, ja kui laps on arenenud ja uudishimulik, siis tekib temal terve rida küsimusi, et kuidas on see ometi võimalik, et kolm, neli isikut käsitavad ühte ja sama küsimust täiesti ühte moodi, ainult väikeste eranditega, ja vaadake, siis võib õpetaja, kui ta osav on, ära seletada, millest see tingitud on jne. See on ometi väga ilus ja väga kasulik mõte just niimoodi töötada. Härra Gustavson on tähendanud siin, et meie koolid on vaesed ja viletsas seisukorras meie õppeabinõude poolest. See on nii, aga härra Gustavson peaks teadma, et omavalitsused on need, kes peaksid muret kandma, et meie koolid oleksid varustatud tarvilikkude õppeabinõudega. Keskkoolide õpperahast läheb teatud protsent selleks, et õppevahendeid muretseda. Kui see nii on, siis võib ju muretseda ka 10—15 eksemplaari pühakirja raamatukogusse. Edasi oli härra Gustavson väga pahane, et vaadake, kuidas soovib haridusminister raamatukogusse raamatuid, mida iga laps tarvitada ei või. Ta ei või seda sõruda, see pidada ropp raamat olema jne. Asjalugu on aga järgmine, et meie oleme nähtavasti väga rikas rahvas, et meie võime iga aasta suured summad välja anda, et õpperaamatuid muretseda. Kas ei teata seda ometi, kuidas, ütleme veel Vene ajal, oli mitu ülesannete kogu koondatud ühte raamatusse, ja kuidas meie õppisime tarvitades ühte raamatut, kolm, neli, viis aastat. Vaadake, asjaolud peaksid ometi teada olema härra Gustavson'ile, kes, nagu teada, ka enne hariduspöllum on tegutsenud. Need oleksid paar märkust selle ringkirja kohta.

Nüüd tahaksin ma paar sõna veel öelda J. Karlson'i kohta. Selle õpetaja kohta on härra Gustavson niipalju head kõnelenud, ta olla hea töömees, hea seltsimees jne., ja isegi just nagu abi paludes poliitiliste rühmituste poolt Riigikogus, tähendas härra Gustavson, et vaadake, härra Jüri Karlson olla olnud tööerakondlane ja rahvaerakonna poolt olla tema atestatsioonile alla kirjutanud põline rahvaerakondlane. Sellest võib näha, et härra Gustavson otsib omale nagu tuge tööerakonna poolt, kui ta sellest härrast juttu tegi. Härra haridusminister juba

selgitas, missuguste vaadetega ja pedagoogiliste võtetega see härra on töötanud, ja kuidas tema töös ususalimatus on silma paistnud. Härra Gustavson ütles, see ei pidavat õige olema, ja Jüri Karlson võtab kohtulikule vastutusele neid, kes teda on laimanud. Mina küsisin järele apostliku-õigeusu kiriku sinodilt, miks on Karlson ära läinud vaimulikust seisusest, ja sealt öeldi, et Jüri Karlson olla rahva seas varsti kuulsaks saanud kui isik, kes täiesti ususalimatu. Kui see teatavaks sai Jüri Karlson'ile, et see niimoodi kaua ei või edasi kesta, siis andis tema ise sisse palvekirja, et teda vabastataks. See dokument kõlab järgmiselt: „Plaani kihelkonna nõukogule. Plaani kiriku preestri J. Karlson'i palve. Otsusele jõudes, et minu vaated usu dogmaatide, sakramentide ja inimese väärtuse kohta ilma elus on ametliku kiriku vaadetest lahku läinud ja võimalust ei ole sellepärast kihelkonna elu juhtida kiriku vaimus, palun Plaani kihelkonna nõukogu vabastada mind Plaani kiriku preestri ametist 1. jaanuarist arvates. Plaanil, 30. XII 1920. a. Plaani kiriku preester: (J. Karlson.) Algkirjaga õige: Sinodi sekretäär: (allkiri).“ Nähtavasti sai juba siis see härra sellest aru, et tema koht ei ole vaimulikis seisuses, ja see härra on nüüd heaks arvanud siin oma ususalimatust demonstreerima hakata algkoolis. Ma küsisin, missuguse õigusega läheb niisugune õpetaja meie lapsi rikkuma ja just sinna kooli, kus lapse hing oma vanuse tõttu nii õrn ja vastuvõtlik on, ja kus õpetaja lapse hingesse võib külvata seda, mida tema ise heaks arvab. Kas on jumalat olemas või ei ole, seda küsimust ei ole veel ükski teaduse teel lahendada suutnud, niikaua kui inimene elab. Siin tuleb ometi üks väikese haridusega õpetaja ja hakkab lastele seletama, et jumalat olemas ei ole. Meie tahame ometi, et usuõpetus on vabatahtlik aine, ja kui ta vabatahtlik aine on, ega siis sellepärast ei tohi sellest seisukohast välja minna ja hakata demonstreerima oma ususalimatust, oma usuvaenulikke vaateid. Vaadake härrad, mida vähem inimesel haridust on, seda rohkem on temal ka ususalimatust, see on üldine nähtus. Nii palju kui minul kokkupuutumist olnud oma endise tegevuse alal õpetajatega, on see ikka just välja paistnud kui täht, kui selge sihtjoon; inimene, kel on väike haridus, see tahab oma väikese hariduse puudust just nagu katta sellega, et tema usku ja kirikut hakkab maha tegema, ja sellega tahab näidata, et vaat, kui suur mees mina olen. Nii on lugu selle asjaga. Kui teie aga võtate haritud inimesi, akadeemilise haridusega inimesi, kes palju on õppinud, palju studeerinud, nendel on selle asja kohta hoopis teised vaated. Võtke ilmakuulsaid kirjanikke,

muusikamehi, maalikunstnikke, siis näete, et nende paremad tööd just on seotud usulise tunde, ja siis näete, et just usulised tunded on need, mis nende parematest töödest punase joonena läbi lähevad. Ja kui see nii on, siis arvan mina küll, et on siin küllalt õieti talitatud, kui Jüri Karlson oma ametikohast on tagandatud. Ja kõike neid asjalikke märkusi kokku võttes selle ringkirja kohta, selle dokumendi põhjal, mis ma siin ette kandsin, arvan mina, et Riigikogu peaks selle arupärimise tagasi lükkama ja liht ülemineku-vormeli vastu võtma.

O. Gustavson (stp): Kõigepealt paar selgitavat märkust härra Luur'i mõtteavalduste puhul — käesolev arupärimine tagasi lükata. Härra Luur on soovitanud Riigikogule — käesolev arupärimine tagasi lükata. Ta on aga hiljaks jäänud, sest arupärimine on juba 3 nädalat tagasi vastu võetud. Nõnda et selles suhtes Riigikogu ka kõigeparemal tahtmisel ei saa härra Luur'i soovile vastu tulla. Päriskõne viilatu on siin vaieldu selle üle, kas jumalat olemas on või ei ole. Riigikogu võiks ju seda härra Luur'i ettepanekul hääleteenamusega otsustada. Ma olen kindel, kui härrad põllumehed, kristlased ja rahvaerakondlased oma käed üles tõstavad selle poolt, et jumal olemas on, siis see meid käesolevas küsimuses ometi edasi ei aita. Sellepärast arvan mina, et küsimuse sellele pinnale viimine täiesti tarbetu on. Meie peaksime sinna jääma, kuhu see küsimus on asetatud. Küsimus seisab ju selles, kas tänapäev usuõpetuse korraldus koolides on seadusepärane või mitte. Haridusministri härra Lattik'u seletuste puhul tahaksin ma seletada järgmist: härra haridusminister toonitas oma vastuses meie arupärimisele, et usuõpetuse küsimus olla jõudnud poliitilisest staadiumist akadeemilisse ajajärku. Härra haridusminister oma kõnega on aga läbi teinud diametraalselt vastupidise metamorfoosi. Tema on akadeemilisest ajajärgust poliitilisesse üle läinud. Ei saa kahjuks konstateerida, et see asjale kasuks oleks tulnud, küll aga võib konstateerida seda, et haridusminister härra Lattik'u isikus „Asutava Kogu liige alati“ veel kadunud ei ole, — on veel püssirohtu püssirohusarves.

Arupärimises käsitatud ringkirja kohta ütles härra haridusminister, et seda ei ole enam olemas. Ma kandsin eelmisel arupärimise-koosolekul ette täienduse käesolevas ringkirjas. Täiendatud täienduses on öeldud selge sõnaga punkt 3., et ringkiri jääb muus osas täiesti maksma. Härra haridusministril on sellepärast ilmaaegu kõneleeda sellest, et ringkirja ei ole enam olemas. Ta on olemas. Punkt 3. esialgses redaktsioonis nähti nimelt

ette, et usuõpetusest keeldumise puhul peab iga vanem või hooldaja oma keeldumisest iga õppeaasta algul uuesti teatama. Nüüd on see parandatud nõnda, et teadaanne loetakse maksvaks sennikaua, kunni lapsevanem oma otsust muutnud ei ole. Tähendab on võetud sõna-sõnalt see tekst, mis leidub haridusministeeriumi asjaomasel ringkirjas, oktoobris 1923. aastast. Selles osas on siiski meie arupärimine osutunud põhjendatuks. Selles ringkirjas on olnud üks punkt, mis ka härra haridusministri arusaamise järgi on puht seadusevastane ja on tarvis olnud seda sellepärast hiljem tühistada. Ma rõhutan veel kord, härra haridusminister, see ringkiri, mida teie arvamise järgi enam olemas ei ole, on olemas ja on maksev. Sellepärast ei saa siin juttu olla otsitud kallaletungimisest. Arupärimine baseerub täiesti asjalikul alusel. Edasi katsub härra haridusminister kogu küsimuse asetada otstarbekohasuse kallakule pinnale. Küsimust tulla otsustada selle järele, keda rohkem on, kas usuõpetust õppijaid või usuõpetuse mitte õppijaid. Pärnumaal olla usuõpetuse õppijaid 95%. Sellepärast olla lausa loomulik, et usuõpetuse mittevõtjad peavad teatama oma vastavast soovist, kes keelduvad oma lastele usuõpetuse tunde anda laskmast. Seaduserikkumine on seadusepärase, kui see enamuse tahtmisega kooskõlas. Kui meie rajaksime sarnastele tõekspidamisetele oma suhtumist seadusnormidesse, siis satuksime kahtlemata libedale. Tõsi, iga seadusnorm peab vastama elunõuetele, aga tarbetuks ja koormavaks muutuvate normidega ei võidelda ometi sel teel, et neid ignoreeritakse, neile risti-vastupidiselt talitatakse — sarnased normid kaotatakse ära. Aga nõnda kaua, kui nad veel maksavad, tuleb nende järgi käia, muidu satume vihma käest räästa alla. Ma kahtlen väga, kas näiteks rahaministeeriumi otsekoheste maksude peavalitsus ka asuks härra haridusministri seisukohale, kui kaitseliidu maksumaksjaist 95% asuks seda maksu eitavale seisukohale. Kas siis tuleks ka seletama, nagu härra Anniko täna, et rahva rõhuv enamuse on selle seaduse vastu, järelikult meie võime seda seadusnormi lausa ignoreerida. Ma arvan, niikaugale ei tohi siiski ükski Riigikogu liige oma arvamisest minna. (H. Anniko, krst: Ei ole seda mitte öelnud, — Teie panete mulle sõnad suhu, mida ma öelnud ei ole!) Meie peame iga asja loogiliselt võtma, härra Anniko, ja kui Teie ütlete, et rahva rõhuv enamuse peab meil olema ainukeseks ülemaks käsuks, et selle järgi tulevad kõik korraldused teha, noh, mis Teie siis vastu vaidlete, kui mina sellest mõttekäigust järeldusi teen. (H.

Anniko, krst: Teie loogikat tunneme ammuli!) Härra Anniko, igaüks mõeldab loogikat oma mõõdupuu järgi. Et Teie oma see kõigeõigem on, sellejuures lubage mul otsekohe kahelda.

Oma utilitaristlikule seisukohale otsib härra haridusminister pidet maksva avalikkude algkoolide seaduse § 35. märkusest. Aga selle märkusega laseb härra minister märgist sootuks mööda. See § 35. märkus kõneleb sunduslikkudest õppeainetest. Sunduslikkudest õppeainetest on tähendatud märkuses jutt, aga ega Teie, härra Lattik, ei sõanda oma otstarbekohasuse rõhutamise minna nõnda kaugale, et usuõpetust arvata sunduslikkude õppeainete hulka. Usuõpetus on maksvate, kristliku rühma enda poolt parandatud seaduste järgi vabatahtlik õppeaine. Härra Anniko on täna eriti rõhutanud seda osa, mis kristlikul rahvaerakonnal oli avalikkude algkoolide seaduse, kui ka avalikkude keskkoolide seaduse muutmisel. Härra Anniko, kui Teie tol ajal arvasite, et rahva rõhuv enamuse nii kindlasti teie seljataga seisab, miks teie siis tol ajal seda seadusesse ei võtnud, mille eest teie nüüd võitlete, — et usuõpetus on sunduslik õppeaine. Siis oleks meilt igasugune alus võetud tulla ja oelda, et vabatahtlikku õppeainet kiputakse koolis käsitama, kui sunduslikku. Härrad kristlased ise olid ju need, kes seaduses lasksid fikseerida — usuõpetus on vabatahtlik õppeaine, sunduslik koolile, aga vabatahtlik õpetajatele ja õpilastele. See on põhiseisukoht, ja sellest põhiseisukohast tulevad ka teha kõik praktilised järeldused. Usuõpetuse tegelikul rakendamisel tahate teie seda õppeainet sunduslikuks teha, — olge lahked, keegi ei saa teile keelata teha katset, seadusi muuta nõnda, et usuõpetus saaks täiesti sunduslikuks õppeaineks, aga praegu tuleb kindlasti käia mitte selle järgi, mis härrad kristlased tulevikus kavatsevad, vaid peab käima maksvate seaduste järgi. Viimased peab võtma oma jalale lambiks härra haridusminister J. Lattik, kuigi tal — ma ei kahtle põrmugi — oleks armsam käia oma rühma südamesoovide järgi. Siin ei aita usk, see on kindel lootus nende asjade peale mis veel nägemata, ja nende asjade märguandmine, mida veel oodatakse. Siin tuleb jääda tõsiasjade juurde.

Pärnu maakonnaavalitsuse ringkirja ei saa sellepärast tarvitada lahtise punkti seadusepärase lahendusena, — see on seadusvastane ja tuleb tühistada selles osas, mis nõuab kirjalikku teadaannet usuõpetusest keeldumise puhul. Tuleb Pärnumaal ja mujal panna maksma normaalkord: usuõpetuse tundidest osavõtu soovist teatavad kirjalikult need lapsevanemad,

kes usuõpetuse tunde oma lastele anda soovivad. Meil on juba koolides praegu vabatahtlikke õppeaineid, nimelt teatud uued ja vanad keeled, kuid meie pole kuulnud, et teatud tüüpi vabatahtliku õppeaine juures vabastatakse nende õppeainete õppimisest ainult need lapsed, kelle vanemad teatavad, et meie ei soovi mitte seda ja seda õppeainet, vaid vastuoksa oli meil moes, kui üks lapsevanem ei teata, et tema vabatahtlikku õppeainet lapsele õpetada soovib, vabastatakse laps selle õppeaine õppimisest. Muidu peaks ju see teatud õppeaine vabatahtlik olema.

Ei päästa ka seisukorda seegi märkus, mis lisatud Pärnu maakonna koolivalitsuse täiendava ringkirja sappa. Mõistagi tuleb ringkirja täita kooskõlas haridusministeeriumi 1923. a. ringkirjaga? Üht määrustevastast ringkirja ei saa üldse täita kooskõlas vastava määrusega. See on ju absurd. Koolijuhatajad ei lähe loomulikult mitte kaaluma, kuivõrd koolivalitsuse eeskirjad on seaduspärased, selle eest peab esimeses joones vastutama vastav koolivalitsus ise. Kui koolivalitsus tahab vastutust oma pealt ära lükata sellega, et ta oma küsitava väärtusega eeskirja sappa märkuse teeb, ringkirja tuleb käsitada kooskõlas seadusega, siis ei anna see asjale midagi juurde. Iga koolijuhataja täidab seda ringkirja, selle sappa lisatud märkusest küsimata. See oleks sama hea, kui näiteks üks maakonna koolivalitsus kirjutaks ette valdadele, kõik koolimajad tulevad maha müüa, ja sellejuures soovitaks seda ettekirjutust täita kooskõlas maksvate seaduste ja määrustega.

Lõpuks veel mõni märkus koolijuhataja Karlson'i ametist vallandamise kohta. Ma pean kahjuks neid kuulmatuid lugusid Tõstamaalt veidi täiendama, et pilt veel kisedavam saaks. Enne aga üks üldmärkus. Ei mina ega meie rühm poolda sarnast „pedagoogilist tegevust“ hanjalus, nagu seda kirjeldas härra haridusminister. Just pahempoolsed on alati olnud need, kes on pidanud häält tõstma härrade Flachsmann'ide meetodite vastu. Need härrad on enamasti ikka kuulunud just kirikutruude õpetajate hulka. Ja siin oleme meie kahjuks pidanud tähele panema, kuidas tarviliku aktiivsusega mitte ei reageerita, kui härrad Flachsmann'id oma õppetöös sündsuse piiridest hoopis välja langevad ja lähevad isegi kätetekülgepanekuni.

Küsimuse raskus ei seisa käesoleval puhul aga selles, kas sarnased kuulmatud asjad on lubatud või mitte — sellest küljest peaks küsimus olema enam kui selge igähele. Aga pearaskus seisab selles, kuivõrd on põhjendatud need rängad süüdistused, mis härra haridusminister Karlson'i arvel langeda laskis.

Kõigepealt: ropp tõendus, mis ühe lapsevanema suhu pandud, ei figureerinud mitte selles materjaalis, mille põhjal koolivalitsus oma määruse esimese vallandamise otsuse tegi. See on sinna alles hiljem külge poogitud. Karlson'ilt ei ole selle ütelse kohta üldse mingit seletust päritud. See sunnib oletama, et koolivalitsus selgust selles asjas kardab. Teise ütelse suhtes suureredese armulaua kohta on Karp Noppel Tõstamaa vallanõukogu koosolekul öelnud, et tema seda kuulnud ei ole. Sedasama tõendas ka mulle isiklikult. Härra haridusminister on tõendanud: lastevanemad on kõik Karlson'i vastu. Härra ministril läheks küll väga raskeks seda tõsiasjadega tõendada. Minge kohapeale ja kuulake, kuidas lastevanemad Karlson'i koolitööd atesteerivad. Nad on väga rahul. Härra Luur tegi mulle etteheiteid, et mina olla härra Karlson'i liiga viljakalt atesteerinud ja kui väga eeskujulikke koolimeest. Siin pean tähendama, et ma ei ole omalt poolt ühtki sõna juurde lisanud sellele, mis härra Karlson'i kohta kirjutab Tõstamaa koolivalitsus, eesotsas Tõstamaa koolijuhatajaga, kes pole mitte mõni pahempoolne mees, vaid kes põlisena kuulub rahvaerakonda. Igatahes usun ma Tõstamaa koolivalitsuse atestatsiooni palju rohkem, kui neid kuulujutte, mis siit-sealt sihilikult on kokku otsitud. Muidu ei oleks ju seletatav seegi, et isegi teistest kooliringkondadest lapsi Tõstamaa kooli viiakse. Üks halb kool ei tõmbaks ju lapsi...

Juhataja **A. Jürman**: Rkl. Gustavson, Teie kõnealg on otsas.

L. Raudkepp (krst): Neis läbirääkimistes huvitavad mind kaks asja. Üks, mis puutub õpperaamatusse, ja teine, mis näib kõigetähtsam punkt olevat, mis tähendab sõna „vabatahtlik“, ja kuidas need õpilased, kes usuõpetust soovivad, seda peaksid teada andma. Härra Gustavson heitis ette, et usuõpetuse alal ei olevat kristlased veel kõike teinud ja ei tahtvatki teha. Nii see aga mitte ei ole. Usuõpetuse alal on välja antud kirjandust, ja ka praegu on neid veel käsikirjas olemas. Aga kirjastusolud on meil sarnasteks kujunenud, et nende kirjastamine teeb raskusi. Ei või öelda, et ainult usuõpetuse alal oleks raamatutest puudus, seda võib öelda ka mõtteteaduse eelkursuse kohta. Meil ei ole kõlbulikke raamatuid selle aine jaoks. Need, mis praegu tarvitamisel, ei vasta meie uuema aja nõuetele: nad ei oska leida ühendust eluhuvidega ja õpilaste kalduvustega. See kalduvus on ilmsiks tulnud ka õpetajaskonnas, ja Viljandi maakonna

kongressil avaldati soovi, et tuleks selle eest rohkem hoolt kanda, et õpetajaskond võiks oma silmaringi laiendada just mõtteteaduse alal. Tähtis on see ka usuõpetuse alal. Meie elame teatud murranguaega üle, kus kõik metoodilised võtted ei ole veel lõpulikult läbi töötatud. Ka teistes õppeainetes ei ole veel kõik suudetud läbi töötada, et õpperaamatutest puudus ei oleks. Võib öelda, et õpperaamatuid tuli isegi liiga palju, kuid nendes on suuri puudusi olemas, millest tuleb lahti saada lähemas tulevikus. Nii ei ole isegi Eesti keele grammatika alal suudetud anda niisugust õpperaamatut, mis oleks tõesti hästi kokku seatud. Meie Eesti keel areneb ühtelugu, millega see nähtus ka seletatav on. Kui see härra Gustavson'ile huvitav on, et oma väiteid täiesti põhjendada, võiksin ju konkreetset nimetada, et mul näiteks 3 käsikirja valmis on, aga kirjastajat ei saa, sest olud on rasked, ja mina ei ole äriees. See ei ole ainult usuõpetuse alal nõnda, vaid ka teistel aladel töötatakse meie ringkondades produktiivselt.

Mis puutub sellesse, et see olevat seadusvastane, kui need kooliõpilased peavad teatama koolivalitsusele, kes usuõpetust õppida ei soovi, siis on siin arvestamata jäetud, et meil on selles suhtes 3 kategooriat õppeaineid. Ühed on sunduslikud, teised vabatahtlikud... (O. Gustavson, stp: Teised on valitavad.) Jah, teised on valitavad, aga äramääramise õigus, missugused just valitavad on ja missuguses ulatuses, see on jäetud ministriumi otsustada, kuna kolmas kategooria on eriline, mis just rahvahääletamise läbi ära määrati. Rahvahääletamine on aga ikkagi seadusandlik akt, kuna teised ained määratakse ministriumiga poolt ja asuvad teisel tasapinnal kui usuõpetus, sest kuna ministrium võib muid valitavaid õppeaineid üheks, kaheks või kolmeks aastaks määrata ja siis jälle ära muuta, ei või ta seda usuõpetuse suhtes mitte teha, olgugi et see ka vabatahtlik õppeaine on. (O. Gustavson, stp: Seal on öeldud, et usuõpetus on vabatahtlik õppeaine.) Aga koolile on ta sunduslik. Igatahes ei ole raske siin ikkagi leida, et tema on midagi muud. Rahva majesteet on tema koolile sunduslikuks määranud ja rahva majesteediga tuleks ikkagi arvestada. Kui rahva enamus on usuõpetuse poolt, mis raskusi see siis vähemusele teeb, kui nad teatavad, et nad oma lastele seda õpetada ei soovi, kuna see enamus, mis läheb ühte rahva enamusega, seda teadustada ei pruugi, et nad oma lastele usuõpetust õpetada lasta soovivad, sest igalpool on enamus eesõigustatud seisukorras. Pealegi on ju tehniliselt palju kergem, kui ainult

need seda teatavad, kes õpetada lasta ei soovi, sest neid on vähe. Kui teie Voltaire'i ennustuste järgi usute, et saja aasta pärast usuõpetuse vastaseid rohkem on, kui pooldajaid, siis peaksid muidugi need teada andma, et nad oma lapsi soovivad usuõpetusest osavõtmi-seks registreerida, siis oleks see asi ümberpöör-dud. Nõnda on see täiesti tehniline küsimus ja otstarbe küsimus.

Piibli kohta võiksin veel nii palju öelda, et lastele on see palju kergem, kui ei ole tarvis piiblit kaasas kanda, pealegi on tema teadmis-teallikaks mitme aasta jooksul, kuna meil aga teiste õpperaamatute seas ei ole sarnaseid allikaid, millel oleks nii suur väärtus mitme või kõigi klasside kohta. Seal oleks terve hulk allikaid, mida vaheldamisi käsitatakse. Piibliga on teine lugu, ja pealekauba on tema nii paks, nagu teisi raamatuid ei ole olemas. (M. Juhkam, tõer: Aga geograafia atlasid!) Nemat ei ole vähemalt nii paksud, ja kaarte on ikkagi koolis olemas. Mina räägin just selle põhjal, mis mina isiklikult olen tähele pannud. Kui piiblid tuleksid kaasas kanda, siis oleksid nad lastele koormaks, ja kui nad kooli jätta tuleksid, siis ei oleks see jällegi hea, sest siis ei oleks vanemad rahul, vaid päriksid järele, miks nende raamat peab koolis seisma. Pare-m on, kui see raamat koolis eneses tema omandusena on olemas, ja kui see arv on niisugune määratud, et igas klassis ühe või kahe lapse peale oleks üks piibel, siis võiks osta 15—20 piiblit terve kooli peale, ja neid võib tarvitada siis kõigis klassides. Ega meie ometi või seisukohal asuda, nagu ma hiljuti kuskil kõnekoosolekul kuulsin, kus kõneleja leidis, et kristlik rahvaerakond teeb oma ministriga poliitikat ja laotab erakonnakirjandust sundus-likul viisil koolides laiali. Siin sündmusest ei ole juttu, niipalju kui mina aru sain, vaid siin soovitatakse lastele kergendust, ja kui seda ei suudeta läbi viia põhjusel, et vähe raha kassas on, ega siis ministrium küll selle vastu ei ole, kui see asi edasi lükatakse. Mingisugust sundust aga kogu selles asjas nähtavale ei tule.

Juhataja **A. Jürman**: Kuna Riigikogu töö on kaks tundi kestnud, kuulutan vee-randtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 12.05 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 12.25 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**.

Sekretäri kohal abisekretäär **L. Raudkepp**.

Juhataja **A. Jürman**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

M. Laarman (põl): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise puhul usuõpetuse korralduse kohta koolides tõi rkl. Gustavson kuuldavale mõned väited, muuhulgas ka selle, et meie koolides valitsevat usuõpetuse asjus sallimatus, ei sallitavat neid, kes teatavat usutunnistust ei pooldavat. Selle näitena tõi ta ette ühe juhtumise Pärnumaalt, nimelt endise kooliõpetaja Karlson'i loo. Et mina Pärnumaalt pärit olen, ja see asi mind ka isiklikult huvitas, siis olen püüdnud seda jälgida ja lähemaid teateid saada, kuidas lugu õieti on, kas valitseb meie koolides, eriti Pärnumaal, ususalimatus või mitte. Mulle paistab asi natukene teisiti olevat, kui seda härra Gustavson ette kujutab. Näib, et mõnele mehele ei anna rahu suured ja kuulsad eeskujud ja nad sunnivad end uskuma, et nad ise vähemad ei ole oma suurtest eeskujudest ja neile oma tegudes sarnaneda suudavad. Mulle paistis rkl. Gustavson'i kõne ja üldse tema tegevuse korral, et tema omale selleks kangelaskujuks, kellele ta jälgida ja sarnaneda püüab, on valinud tuttava tõe ja õiguse eest võitleva ja raskestikannatava Hispaania rüütli. (J. Hünerson, põl: Püha Jüri või?) Ei, tal oli vist teine nimi. Mina ei ole nii väga kindel, nagu härra Vain, võrastes keeltes, — tema ütles ju, et ta olevat Prantsuse ja ladina keeltes nagu kodus — sellepärast mina seda nime ei nimeta. On ju ometi ilus ennast kujutada tõe, õigluse ja kõlbluse eest võitleva rüütlina ja isegi kannatada sarnaste kõrgete asjade eest. Kuid nagu see siin kurjas ilmas ennegi sündinud ja ka kuulsa Hispaania kangelasega juhtus, kordub ka siin: kangelasel ei ole igakord õnne oma kaitsealustega. Sagedasti äpardub see kõige peale vaatamata, et sarnasel korral aupaistet — glorien schein'i — kaitstava pea ümber katsuakse põimida, jääb ta siiski selleks, mis ta oli ja olnud ja millisena lähem ümbrus teda tundnud ja tunnistanud. Tuletaksin meelde Riigikogu liikmetele, kuidas härra Gustavson paari aasta eest ühte oma Tõstamaa endist ametivenda, kommunist Rea't, vaga kannataja kuue sisse tahtis asetada. Härra Gustavson seletas, et Rea'le tehtavat tema ilmavaate pärast ränka ülekohut ja ei antavat talle kooliõpetaja kutsetunnistust haridusministeeriumi poolt välja just poliitilistel põhjustel: et ta pahempoolse ilmavaatega. Sel korral lasi rkl. Gustavson väga omapäraseid mõtteid kuuldavale. Ta ütles, nagu ma Riigikogu protokollist loen: „Ministeeriumil peab tõe pooldest väga palju halba julgust ja hoolimata verd olema,

kui ta õpetajate saatuse, kes tihtipeale aastakümneid ametis olnud, sõandab jäädavalt otsustada sarnaste ettekannete põhjal, nagu: koolitöös nõrk.“ Ja edasi: „Mina aga naelutan siin selle avalduse kinni kui äärmise korruptsiooni tunnusemärgi meie koolinõunikude suuremas hulgas, kes ise selgroota aina tantsivad ja õpetajaid katsuvad tantsitada, ning selga kõverdama panna päevatuulte puhangute järele.“ Ning siis: „Ma arvan, et isegi põllumehed ja kristlased pooldavad arvamist, et peaksid olema tõmmatud teatud piirid ministeeriumi tegevuse ja tsirkuse taskukunstinikkude võtete vahel.“ Need on otsekohesed väljavõtted Riigikogu protokollist. Sel korral püüdis rkl. härra Gustavson näidata, et endine kooliõpetaja Rea olevat üks väga armas mees, kellele palju ülekohut tehtud ja seda haridusministeeriumi poolt. Sellekordne haridusminister härra Veiderman tegi aga rkl. Gustavson'i illusioonidele selle vaga kannataja asjus lühikese lõpu, kuna tema tõsiasjade ettetoomisega näitas, et Rea lihtsalt mitu korda kooliõpetajate eksamitel läbi kukkunud ja temale sel põhjusel kooliõpetaja kutsetunnistust välja anda ei saadud. Selle kohta on olemas väga kujukas seletus. Härra haridusminister Veiderman lõpetas oma ettekande sellega: „Nagu näete, ei ole praegu põhjust Pärnu ja Viru maakonna koolivalitustele etteheiteid teha, et nad täiesti seaduspäraselt talitades Vladimir Rea, kui kutseta ja nõrga õpetaja ametist vabastasid, et vabale kohale uut kutsega õpetajat ametisse panna, kellel ei puudu tarvilik ettevalmistus ja kes võib olla ka paremaid tagajärgi klassis suudab saavutada.“ Nii avaneb päris lihtsalt see kastike, mille juures rkl. Gustavson kaua aega püüdis vaeva näha. Pärast 1. detsembri sündmusi selgus, et ka teine Gustavson'i väide kommunismi asjus Rea kohta täiesti ekslik oli, ja et siin ka see tõe ja õigluse eest võitleja sisse oli kukkunud. Rea võttis kommunistide väljaastumisest tegelikult osa 1. detsembri puhul, ja kohtuotsuse põhjal määrati temale vastav karistus. Nii oli ka siin rkl. Gustavson'il väike eksimine... (H. Anniko, krst: Sissekukkumine!)... või sissekukkumine. Praegusel korral on selle iseläliku au osaliseks saanud härra Gustavson'i teine Tõstamaa ametivend. Ma pean tähendama, et Rea oli enne Karlson'i juures õpetajaks, nii et nad tunnevad üksteist õige lähedalt, ja et väga ühetaoline joon nende tegevusest läbi käib. (Vahelhüüe paremalt poolt: Kas härra Gustavson oli ka seal kooliõpetaja!) Ei, seal lähedal, Selis oli tema. Endine õigeusu preester ja Tõstamaa algkooli juhataja Jüri Karlson, keda kur-

jad ilmalikud võimud, koolinõunik Töötsi, haridusministeerium ja maakonna koolivalitsus taga kiusavad, muidugi mõista, ilma süüta, mis seal siis kahtlast on! Ega ju ka see Hispaania rüütel ei leidnud niisugust kannatajat, kes mingisuguse süü pärast kannatas? Ja need halvad ametiasutused olla isegi ametist tagandanud selle eeskujuliku kooliõpetaja. Nüüd selle väga endise jumalamehe Karlson'i võtab praegusel juhtumisel härra Gustavson oma kaitse alla ja tungib oma piigiga kallale neile asutustele ja isikutele, kes Karlson'ile liiga olevat teinud, eestkätt muidugi haridusministrile, siis Pärnu maakonna koolivalitsusele ja koolinõunikule. Härra haridusminister Lattik näitas väga kujukalt, milline selle süüta kannataja Karlson'i kodune nägu, õige nägu on ja hävitas täiesti selle ilmsüütuse aupaiste Karlson'i isiku ümbert ära. Ei jäänud midagi järele rkl. Gustavson'i tõendustest, nagu oleks Karlson „eeskujulik kooliõpetaja, eeskujulik koolijuhataja, eeskujuks kõigile teistele“, paistisid ka väga kahtlases selguses Tõstamaa valla koolivalitsuse otsused Karlson'i atestatsioonis, teda kui kooliõpetajat hinnates. Mina isiklikult kooliõpetajat Jüri Karlson'it ei tunne. Ometi olin ma äärmiselt huvitatud, kuidas Pärnumaal lugu tõesti on ja kas seal koolivalitsus tõesti nii uisa-päisa on toimetanud, nagu härra Gustavson siin ette kandis, ja kuidas siis õieti Karlson'iga lugu on. Mina kuulasin sealpoolt ümbrusest järele läinud nädalal sealpoolt inimestega kokku saades ja kuulasin järele ka koolivalitsusest.

Minul oli iseäranis huvitav jälgida ühte küsimust, kui seda härra haridusminister ette kandis, nimelt, et see „eeskujulik kooliõpetaja“ praegusel ajal ühte väga iseäralikku kasvatusabinõu olla tarvitanud. Nimelt kui poisid teda ei ole kuulanud, siis pannud tema neid pimedasse kartserisse kinni. Mina mõtlesin, et siin võib natukene kuulujuttu olla ja pöörasin koolinõunik härra Töötsi poole küsimusega, kas siis tõepoolest Tõstamaa algkoolis veel niisugune keskaja piinakamber olemas ja kui palju teda on tarvitatud, millistel juhtumistel jne. Peale selle ka muud härra Karlson'i tegevuse kohta. Mina sain selle kohta vastuse, et tõepoolest pime kartser, mida Jüri Karlson Tõstamaa 6-da klassi algkooli õpilaste karistamiseks sisse seadis, asub Tõstamaa lossi — praegu kooli tarvitada — teisel korral, peidetud tubade keskel. Ruum olla pime, tulekindlate müürseintega, vägeva raudkusega, kuhu raudkang ette käib. Sissekäik ühest kõrvalisest ruumist. Seinad ja rauduks on sedavõrd kindlad, et Vene soldatid seda ruumi ei jaksanud ära lõhkuda. Tõstamaa parun hoidnud selles

ruumis oma väärtasju. Õudne ruum! Mina olen vanasti ka kooliõpetaja olnud, härra Gustavson on hiljem kooliõpetaja olnud, ma ei tea, kuidas nüüd see uuem vaade on, kas leitakse, et nüüd niisugune õudne ruum otstarbekohane on, kui kooliõpilastele taetakse seda kõlblikku tarkust jne. sisse suruda. Mina ei tea seda, vast viimaseaja kasvatusteadlased ütlevad siin oma mõjuva sõna. Mina olin varem ajal koolmeister ja siis niisugust asja ei tohtinud küll ette tulla.

Siis ütles veel koolinõunik Töötsi, et tema on hilja aegu, 10. märtsil, Tõstamaa algkooli revideerimisel olnud. Seal on temale räägitud, et seda kartserit õpetaja Karlson õige rohkesti on kasutanud. Nii on öelnud koolinõunikule üks III klassi õpilane Peterson, väike poiss, aga kärsitu iseloomuga, et tema 4—5 korda seal on istunud, igakord tund aega. „Istumine“ olla õige hirmus olnud. See on arusaadav, kui rahakappi tunniks ajaks istuma pannakse, et see küll väga armas ei ole. Võib olla, et need järeldused, mis selle karistuse järele tulid, väga armsad olid, selle üle vast annab rkl. Gustavson pärast lähemat seletust, kui ta oma uuemad kasvatusõppe meetodid lähema selgitamise alla võtab ja sellest „eeskujulikust“ kooliõpetajast lähemalt seletab. Aga mina pean küll ütleva, et minule paistab tõenäoline olevat see, mis koolinõunik Töötsi'le olla öeldud, et kartser praegu veel õpilastele hirmujudinad peale ajab. Härra Gustavson tsiteeris väga hea meelega täna Uuest-Testamendist, vahest laseb ta ka Vanast-Testamendist nii nagu härra Martna, kes on prohveti moodi, mitte apostli moodi, ja kes ikka müristamist armastab ning tahab hirmuga armu juurde ajada. (M. Martna, stp: Teie olete eht variseer). Härra Martna, Teie olete natukene nõrk piiblitundja. Mina ei tea, et vanas piiblis üldse juttu variseeridest on, aga võib olla ma eksin, see on ükskõik, mina ei pretendeeri selle peale, et ma nii kange piiblisalmide tundja olen, nagu härrad pahemal pool. Mina arvan, et see asjaolu, mille peale ma praegusel korral tähelepanu juhtisin, et Tõstamaa koolis väga ohtralt on tarvitatud kasvatusabinõuna ühte karistusviisi, mis kõigeparemat valgust selle kooliõpetaja peale ei heida, ja et rkl. Gustavson'i väide, mis tema oma kõnes tarvitas, ja muuseas kriipsutas alla koolides kasvatuslikku külge, et see just selle peale iseäranis head valgust ei heida.

Mis puutub muidu Karlson'isse kui kooliõpetajasse, siis pean mina imeks panema, et koolivalitsused niikaua on sallinud niisugust inimest kasvatus töö juures juhtival kohal. Ma saan ju aru, et endisel ajal ei saanud eemal-

dada kasvatustööst inimesi, kuigi selleks tarvidus, sellepärast et nad teatava vooluga kuskil ühenduses. Siis pesti sarnased mehed puhtaks ja ei tohtinud keegi neist sõnagi paha öelda. Väga palju kooliõpetajaid on koolitööst kõrvaldatud, aga teataval pool on kõigeenam kisa tõstetud ja lärmi löödud, seal, kus seda kõigevähem tarvis on. (H. Bauer, krst: Lombid.) Ma mäletan seda, sellepärast ma ütlengi seda, seal olid Metsad ja Lombid.

Härra Gustavson'i ühele väitele kirjutaksin ma küll kahe käega alla. Tema ütles oma kõne lõpul väga pateetlikult, et tuleb levitada, see tähendab laiali laotada — ma ei ole väga kange nende uute sõnade peale — ususalливust koolides. Vaadake, see on sõna, mida tuleb tähele panna, sest nii nagu ei saa hirmuga armu juurde ja vastupidi toimetada, nii ei saa ka äärmise ususalливatusega levitada koolides ususalливust. Kui meie kuuleme kooliõpetajast sarnaseid asju, nagu meie loeme ajalehtedes neist kokkuvõtetest, mida lugupeetud haridusminister siin viimase arupärimise juures ette kandis, siis on väga õige pealkiri pandud: „Kuulmata lood Tõstamaa algkoolis“. Peab ütleva, et tõesti on kuulmata lood, kui keskaja karistusabinõusid tarvitatakse ja kui eeskujulik koolijuhataja äärmiselt lubamatuid sõnu tarvitab. (J. Hünerson, põl: Veel rohkem lubamatu, et niisugust kaitstakse.) Härra Gustavson ütles, et see küllalt tõe alusel ei seisa, mis Karlson olla jumalast öelnud, aga mina lugesin seda akti, mis allkirjadega oli tõendatud. (O. Gustavson, stp: Miks siis Karlson'ilt seletust ei ole küsitud?) Mina arvan, et kui tunnistajad on teatavale protokollile alla kirjutanud, et siis see, mis protokollis, ka tõsi on. Ma lisaksin veel ühe väikese asjaolu lisaks endistele juurde. 2. veebruaril rääkis minule keegi väga usaldusvääriline inimene, et tema on ühe preestriga rääkinud tunnistajate juuresolekul, et Jüri Karlson ka siis, kui tema alles jumalasõna kuulutaja oli, preester oli, palju omast ametist ei arvanud. (L. Johanson, stp: Niisuguseid jumalasõna kuulutajaid on väga palju). Selle vastu ma ei vaidle. Aga kui niisugune halb jumalasõna kuulutaja veel halvemaks kooliõpetajaks saab, siis on see väga halb. Tema võib halb jumalasõna kuulutaja olla, aga sealt võib tema emale hoida, kuid seda halvem, kui ta halvemaks kooliõpetajaks saab, kelle juurde lapsed peavad minema. Ma toon veel ühe näite, mis ei ole sugugi kuulujutt, vaid seda võivad tõendada tunnistajad. Minule räägiti, et kui Karlson Võrumaal preestriks olnud... (O. Gustavson, stp: Kas Välbe seda ei rääkinud?) Jätke nüüd see, härra Gustavson, mina vastutan ise oma sõnade

eest ja võin pärast öelda, kes see oli. Kui keegi isa kutsus Karlson'i kui preestri oma last ristima, siis ütles Karlson: „Mis Sa minu järele sõitsid, kas Sa ise oma last ära pesta ei oska“. Muidugi mõnelt poolt arvates ei ole siin midagi halba, aga tema ei võtnud sel korral oma kutset tõsiselt. Ja kes ühte kutset tõsiselt ei võta, ma ei suuda uskuda, et see ka teises kutses saaks olla korralik töömees ja kohusetruu ametnik.

Minule paistis, et härra Gustavson siin esinedes ühe tema arust ilmsüüta kannataja kaitsjana, jällegi on veidi sisse kukkunud. Ei õnnestu temal selles asjas mõnikord, vaid äpardub. Võib olla, et tahtmine on hea, aga kui see kannataja mitte küllalt kannataja ei ole, mis sa siis ära teed. Selles mõttes paistab mulle, et teinekord härra Gustavson vististi peaks ettevaatlikum olema, isegi temale peaks liiale minema niisugust õigluse kaitset oma peale võtta, kui see õiglus enam kui küsitav on. Selles mõttes paistab mulle, et haridusministriumile ja tema esitajatele kohtade peal võiks küll teises mõttes etteheidet teha, nimelt, et nad küllalt aegsasti pole kõrvaldanud sarnast meest kasvatustööst, ja on lasknud laste juures oma uusi õppemeetode tarvitada, mis ammugi nüüd ajakohased ei ole. Minu arvates võiks selles suhtes haridusministriumile etteheidet teha, mitte aga selles, et ta õpetaja Karlson'i oma koha pealt on kõrvaldanud.

G. Kroon (põl): Lugupeetud rahvasaadikud! Mis usuõpetusse puutub, kas seda koolis vaja või mitte, selle juures vist palju ei ole tarvis kaaluda. Meie, lugupeetud härrad, peame seda silmas pidama, et meie elame ristirahva maal... (L. Johanson, stp: Teie arvates ka ristirüütli maal!)... ja meie oleme usuõpetuse valguses kasvatatud. Usuõpetuse alus on piibliraamat. (L. Johanson, stp: Kui vana ta on ja mitu lehekülge tal on?) See on raamat, usuõpetuse alus, ja ei ole kahjulik, kui teda koolis tarvitatakse. Ta on raamatute raamat, nagu jumalasõnas tähendatud, sellest ei puudu ega ei jää ka üle. Piibliraamatust võib inimene õppida noorest põlvest kuni vanaeani. Moosese raamatust võib inimene õppida, samuti on soovitatav ka ajaraamatut lugeda, kui noor inimene tahab oma mõistust laiendada. Saalomoni ülemlaulust võib Saalomoni tarkust lugeda. Selle vastu ometi ei vaielda, nagu lugupeetud rkl. härra Luur ette tõi, et on inimesi, kes vaidlevad, et piibel jumalasõna ei ole ja et ka jumalat ei ole. Ma olen niisuguseid tarku mehi näinud, kes ette kannavad, et jumalat ei ole olemas, olen neile tuletanud meelde,

et meie elame suure ruumi sees ja kes võiks öelda, kui kaugele see ruum ulatab. Meie teame suuremaid taevatähti, aga kas keegi

Ma kõnelesin teile sellest, kuidas Tõstamaa koolivalitsus ühe Karlson'i laulu puhul tarvilikuks pole lugenud seletust närida nõnda

tes 1. augustist 1925. aastal. Härra haridusminister! Kas selles ei ole midagi kuulmatut? Koolinõunik pressib teatud tunnistused õpetajalt välja, ja kui see tal korda ei lähe, siis vabastatakse õpetaja ametist. Mina ei ole kuulnud, et koolinõunikule oleks selle eest märkus tehtud, vallandamisest kõnelemata. Sisuliselt on see sama kuulmatu asi, kui seegi, mille Teie kandsite siin Karlson'i kontosse. See koolinõunik püsib oma kohal edasi kui mees, kelle atestatsiooni juures härra haridusminister minutitki ei kahtle, et kõik, mis ta tõendab, see vastab tõele.

Üheks autoriteediks haridusministril on Jakob Toots Tõstamaalt. See ei ole kohalik elanik, vaid inimene, kes elas tol ajal Vanamõisas, ta juhatas seal põlevkivikaevandust ja juhtus aga korraks Tõstamaale minema. See härra kahtlustab Karlson'it poliitiliselt riigivastases meelsuses. Mul oli juba juhus tähendada, kuidas selle pahempoolsusega lugu õieti Karlson'i suhtes on. Härra Laarman on katsunud siin tähendada, et omal ajal on teeninud Rea Karlson'iga ühe kooli peal ja seda tuleb arvesse võtta. Ma tähendasin juba, et Karlson oma endisel teenistuskohal olles kaldus tööerakonda. Kas ta seal nimeliselt liige oli, seda ma ei tea. Tööerakond ei ole siiski veel kommunistlik erakond, selle peale vaatamata, et mitmed äärmiselt paremalt tiivalt selle tõenduse eest tagasi ei pörka. Millega sai siis Toots oma inspiratsiooni? Väga inimlikust asjast. Härra Jakob Toots'i ema elab Tõstamaa algkooli ruumides ja tema tarvitada oli omalajal 5 tuba. Ei olnud kuidagi võimalik lapsi ära mahutada, ja vallavalitsus käis peale, et tehtagu kooliruumid tühjaks. Seda ei tehtud. Kaevati kohtusse ja kohus mõistis härra Jakob Toots'i ema, proua Toots'i, kooliruumidest välja. Härra Jakob Toots sõidab kiires korras kohale, et päästa veel, mis päästa on, ja nõuab koolijuhatajalt tunnistust selle kohta, et kool neid ruume ei vaja, et proua Toots võiks sinna ruumidesse edasi jääda. Koolijuhataja, kes kooli huvide eest pidi seisma, ei saanud seda tunnistust anda. See lugu juhtus aprilli lõpus ja mai algul läks kiri maakonna koolivalitsusesse, et Jüri Karlson, kui õpetaja, ei vasta oma ametile ja teda tuleb vallandada. Ma küsiks, härrad rahvasaadikud, kuidas sarnast asja peame hindama? Ja kui sarnase võimatu ja kuulmatu loo juures koolijuhataja Jüri Karlson laseb selle härra aadressil mõne liig terava sõna kukkuda, siis tuleb temast kui inimesest aru saada. Aga tulla ja võtta selle härra puhtisiklikust huvist kantud tunnistust ümberlukkamatu tõena, seda mina küll ei jaksa.

Kokku võttes: kuulmatuid lugusid Tõstamaal on uuritud sama kuulmatul kombel ja selle pärast on vara ajane katsuda haridusministeeriumi korralduse kasuks profiiti lüüa Tõstamaa kuulmatuist lugudest.

Uuritagu see asi, ja kui tõepoolest andmete saamisel selgub, et seal on sündinud asju, missugustega kasvatuslikust seisukohast nõus olla ei saa, siis peab see mees omalt kohalt lahkuma. Nende motiivide ja nende allikate juures, mis siia maani haridusministeeriumi käsitada on olnud, ei saa ometi kõigeparema tahtmise juures öelda, et siin on erapooletult ja objektiivselt talitatud — ja kõik on selge. Peale selle olgu tähendatud, et härra Karlson kõigi nende tunnistajate vastu on kaebtuse prokuratuurile sisse andnud, tunnistajate, kui ka Pärnu maakonna koolivalitsuse, ja kui ma ei eksi, vist ka kooliõpetajate vastu, kes on tunnistanud, et Karlson olla kommunistina esinenud.

Kõike kokku võttes on härra haridusminister konstateerinud, et usuõpetus on jõudnud akadeemilisse ajajärku, kus teda enam poliitilisena käsitada ei tohi. Tähendab, koolil tuleb käsitada usuõpetust seaduspäraselt kõiki kõrvalmotive arvesse võtmata. Seaduse nõue on aga siin selge ja sirge: Usuõpetus on vabatahtlik õppeaine ja teda tuleb kui vabatahtlikku õppeainet käsitada, nõnda nagu iga teist vabatahtlikku õppeainet käsitata — kes soovib, see teatab ja kes ei soovi, ei teata midagi, ning laps on siis vaba õppeaine õppimisest. Härra Raudkepp on katsunud usuõpetust paigutada ühte kolmandasse eriliiki. Härra Raudkepp jääb aga ka siin seadusliku aluse endale võlgu, sest avaliku algkooli seaduse muudetud paragrahv ütleb järgmiselt: „Usuõpetus on vabatahtlik õppeaine õpilastele ja õpetajale...“ See käib algkoolide kohta ja algkoolidest on meil praegu jutt, järelikult ei saa juttugi olla, et usuõpetust võtta ja algkoolide suhtes paigutada vabatahtliku õppeainena sarnasesse eesõigustatud seisukorda, sest sarnast eriliigitamist seadus ette ei näe. Usuõpetus on ja jääb praegu vabatahtlikuks õppeaineks ja sarnasena tuleb teda ka koolides käsitada. Härra Anniko on siin katsunud rääkida rahva rõhuvast enamusest ja sellest, kuidas siin midagi teha ei saa, kui aga rahvas tahab. Need eneseavaldused võivad ju väga mõjuvad olla, näiteks pühapäeval kirikus, kus rahvas ristas kätega kõik kuuleb, aga Riigikogus juriidiliste küsimuste juures ei anna need kuigi palju. Riigikogus peaks ikkagi maksma teine põhimõte, mitte otstarb, vaid seaduslik alus. Iga küsimust tuleb käsitada nõnda, nagu seda vastavad seadused ja määrused ette näevad, küsimata teinekord sellest, kas ta otstarbekoh ne on või mitte. Kui lei-

takse, et mõni seaduse määrus otstarbekohane ei ole, siis tehakse siin lihtne lõpp: see seadus või määrus muudetakse ära. Niikaua aga, kui nemad maksavad, tuleb nende seaduste ja määruste järgi igal ajal käia.

Kõigest sellest lähtudes esitab meie rühm järgmise ülemineku-vormeli: „Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastamise Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele usuõpetuse korralduse kohta koolides, rõhutab, et 1) usuõpetuse kui vabatahtliku õppeaine rakendamisel koolides tuleb vankumata kinni pidada põhimõttest, et usuõpetuse tundidest loetakse vabastatuks kõik need õpilased, kes ise (üle 18 a. vanused) või kelle vanemad või eestkostjad ei ole vastavat osavõtsoovi avaldanud, ja 2) et usuõpetust ei tohi peale sundida ei õpetajatele ega õpilastele, ja läheb päevakorras edasi“.

Meie ülemineku-vormelis ei ole muud, kui see, et tuleb käia maksvate seaduste ja määruste järgi. Ma ei jõua küllalt rõhutada, et praegumaksvate seaduste ja määruste järgi on usuõpetus vabatahtlik õppeaine, ja kui sarnast tuleb seda ka võtta.

P. Baranin (vn): Господа депутаты. Я должен заявить, что преподавание закона божия по существующей программе удовлетворяет в большинстве случаев только лютеран. В других же случаях преподавание закона божия не удовлетворяет религиозных потребностей верующих, ибо программа, введенная по сему предмету в школьных заведениях, во многом не соответствует религии слушающих этот предмет. Министр народного просвещения заметил, что ему не известно о каких-либо жалобах, поступивших в министерство по этому вопросу. Между тем, мне известно, что старообрядцы деревни Казепел обратились в министерство с ходатайством о допущении к преподаванию сего предмета своего единоверца, который должен бы вести этот предмет согласно их вероучению. Но до сего времени на это ходатайство даже не последовало ответа. Пред нами теперь стоит вопрос: за что же мы голосовали при народном плебисците по закону божью? Безусловно за закон божий? Что же получилось после этого? Под этим соусом нам преподносят не тот закон божий, за который мы голосовали, а что-то собранное „с боруды с сосенки“. Такими результатами мы не довольны. Если господин Аннико имел право заявить здесь сегодня: „наш народ требует преподавания закона божия“, то я имею право сказать то-же самое, но с

оговоркой: „согласно исповедуемой религии.“ В соответствии с этой мыслью, я вношу поправку к формуле перехода, внесенной господином Густавсоном. Эта формула настолько мягка и безобидна, что по моему мнению, за нее мог бы голосовать сам епископ Кукк! К этой формуле я желаю прибавить еще третий пункт следующего содержания: „ja 3) et usuõpetust õpetatakse vastavalt õpilaste usutunnistusele“ — läheb päevakorras edasi.“

Если вы, господа, мою поправку примете, то этим только подтвердите то положение, которое выявил народ при плебисците по закону божью.

Если же отвергнете, то заставите нас внести дополнительный закон для исправления этого ненормального положения, идущего в разрез с религиозными воззрениями верующих, которые у нас делятся на множество религий.

K. Kornel (rhv): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Minu sõnavõtmise põhjuseks on härra Anniko kõne. Härra Anniko puudutas oma kõnes rahvaerakonda, nimelt sellega, et ta tõi ette, et rahvaerakond varemalt alati olla seadnud oma kandidaatide nimekirjade etteotsa diplomeeritud haritlased, nüüd aga olevat Läänemaa kandidaatide nimekirja etteotsa üles seatud hariduseta palvevend. Rahvaerakond on alati demokraatlik erakond olnud ja on alati püüdnud demokraatlikke põhimõtteid õieti käsitada, järelikult ei hinda inimest selle järele, kas temal diploom taskus on või mitte. Kui härra Anniko oma ligemat ümbrust tähelepanelikult vaataks, siis leiaks ta selge tunnistuse, et ka need, kellel diploom taskus, on selgelt tõendanud, et nende haridus küllalt veel soovida jätab. Rahvaerakond on alati hinnanud isikute tõsist võimet ja püüet, mis ei tarvitse aga sugugi diploomiga seotud olla. Ainult diploomi mõõdupuuks võtta — see tohiks minu arvates demokraatlikus ajajärgus äraiganenud mõõdupuu olla. Peake selle püüdis härra Anniko riivata sellega, et vaadake, rahvaerakonna nimekirjades on usulahu pooldajad sees. Siin võin ma öelda, et see fakt iseenesest on tõenduseks selle kohta, et rahvaerakond alati ususalivust on soovitanud. Kui teie vaatate meie nimekirju, siis võite seal leida küll vaimulikke evangeeliumilutheriusu, küll apostliku-õigeusu ja ka teisi isikuid, kes ei taha ametliku kiriku rüpes olla ja kes püüavad usutundeid rahuldada ka väljaspool neid. Meil ei ole siin mingit põhjust kellelegi takistust teha, ja nagu teie näete, sünnivad nad kõik leplikult ühte nimekirja kokku. Seda usuliselt leplikku vaimu ja vennalikku aru-

saamist sel alal oleme meie püüdnud alati õhutada. Ja kui nüüd tullakse kristliku rahvaerakonna poolt ja tahetakse meile selles etteheiteid teha, siis ei ole see kristlikule rahvaerakonnale, kui sarnasele, mitte sünnis. Meie oleme asunud täiesti kindlal seisukohal, et usuline tunne, mis hingeline nähtus ja uskujale pühaduseks, ei või poliitilise võitluse tallermaaks kasutada, nagu seda kahjuks härra Anniko on teinud. Minu arvates on väga kahju, kui usulised küsimused poliitilisse noodavedamisse kistakse. (H. Anniko, krst: Mis pärast nii valjusti kõnelete?) Jah vaadake, härra Anniko, mõnel mehel on kurdid kõrvad, ja sellepärast ütlen ma kõvasti, et neile tuleb valjusti öelda, enne kui nad tähele panevad ja maha istuvad ja mõtlevad, kas nad selles asjas õieti talitanud või on nad valesti talitanud. See oli kõik, mis mul öelda oli. Ühte asja aga tahaksin ma kristlikule rahvaerakonnale südame peale panna. Härra Anniko ütles härra Gustavson'i vahelhüüde peale, et meie oleme vabameelsed ja ei taha mitte sunduslikku usuõpetust. Kui aga teie ajalugu meelde tuletada, siis pooldasite teie Asutava Kogu päevil sunduslikku usuõpetust, aga teie jäite vähemusse. Ja vaadake, see oli meie vormel, mille teie usuõpetuse asjus rahvahäälendamisele panite, ja mina redigeerisin tema ühes ühe parteikaaslasega. Meie lipu all läksite rahvahäälendamisele ja võitsite selle lipu all. Ja nüüd tulla ja meile selles asjas etteheiteid teha — see igatahes ei anna tunnistust teie sündsusetundest.

(Sekretäri kohale asub abisekretäär **J. Piiskar**).

Juhataja **A. Jürman**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Anniko'l.

H. Anniko (krst): Ma pean faktiliseks märkuseks tähendama, et ma ei ole rahvaerakonnale mingisuguseid etteheiteid teinud, ma ei ole üldse rahvaerakonna nimegi nimetanud, olen ainult fakti konstateerinud, et Läänemaal ühe erakonna nimekirjas, kus ma senni olen näinud ainult akadeemilise haridusega isikuid eesotsas, on mindud niikaugele, et seal ususektid nende nimekirja eesotsas figureerivad. Seda fakti olen siin konstateerinud, kuid etteheiteid pole ma kellelegi teinud.

O. Gustavson (stp): Tänane päev näitab jälle kord, et poliitikas tänu ei tunta. Rahvaerakondlased aitasid kristlasi, täna on Anniko selle eest oma tänu öelnud. Härra Tõnisson oli eile väga suuremeelne Ipsberg'i ja Vestel'i suhtes, aga täna „Kaja“ tasus talle

sellega, et ta Tõnisson'i kõnest sõnagi ei toonud, küll aga katsus „Kaja“ väita, et Tõnisson olla üks neist, kes Ipsberg'i ja Vestel'i süüdistamises süüdi.

Tõepoolest võtsin ma aga sõna härra Baranin'i poolt tehtud paranduse kohta minu ülemineku-vormelis. Ta ütleb küll, et see parandus tegevat minu ettepaneku tugevamaks. Seda arvan ka mina, aga mis peasi, teeb ta selle liiga tugevaks, see sunnib Vabariigi Valitsust ja haridusministeeriumi seadusvastasele teele minema. Meil on praegu Vabariigi Valitsuse poolt tunnustatud määrustes interkonfessionaalne usuõpetuse andmine. Härra Baranin ei ole küll mõelnud, mis selle tagajärg oleks, kui tema ülemineku-vormel vastu võetaks. Meil on näiteks Emmaste kihelkond Hiiumaal, kus järgmised usutunnistused olemas: lutheriusulised, vene-õigeusulised, metodistid, baptistid, adventistid ja priiusulised. Ja kui nüüd see parandus vastu võtta, siis tuleb tervelt 6 usuõpetajat ametisse panna ja mõnda kohta isegi rohkem. Siis oleme jällegi läinud teele, kus Beltsebuli abiga katsume kuradit välja ajada ja see teeb asja veelgi halvemaks, kui ta tänapäevani on olnud. Sellepärast vaidlen mina härra Baranin'i poolt tehtud paranduse vastu.

Haridusminister **J. Lattik**: Väga austatud rahvaesitajad! Tervelt kolm arupärimise päeva on selle tähtsa küsimuse peale ära kulutatud, ja ma pean ütleva, ma olen tõsiselt ja vaikselt kõiki neid kõnesid pealt kuulanud, mis minu vastu on sihitud. Kui ma nüüd täna sõna võtan, siis mitte selleks, et väidelda kõigi kõnelejate vastu, et siin veel kord üles tõsta pedagoogilisi ja puht usulisi küsimusi, sellel ei ole parlamendis mingit mõtet, vaid ma teen ainult mõne ääremärkuse ettekantud kõnede kohta. Kõigepealt Vene rahvuse esitaja on siin esinenud süüdistusega haridusministri vastu, nagu ei oleks Vene koolides mitte kõik korras, nagu sunnitaks seal peale mingit usuõpetust, mis nende usutundeid haavab. Ma pean selle täiesti tagasi lükkama. Mulle ei ole Vene koolidest kuskilt kaebtust tulnud. Ma olen seda eriti sealt järele kuulanud, kus muulaste koolid on, olen selles asjas läbirääkimisi pidanud ka koolinõunikudega, ning revideerin mõne päeva eest puht Vene koole Narva taga, ja pean ütleva, et seal õpetavad preestrid usuõpetust, aga ka seal on kõik täiesti korras. Ma käisin ka usuõpetuse tunnis, mida üks auväärt preester andis. Kui Vene rahva esitajad katsuvad põhjust leida haridusministeeriumi vastu süüdistustega tulla, siis pean ütleva, et neil sarnast põhjust ei ole, et muulaste koolide vastu on praegune Vabariigi Va-

litsus täiesti korrektne olnud, ning on nende eest alati hoolitsenud ja valvel olnud, kuna aga nemad seda meie vastu mitte ei ole olnud. Ma leidsin, et neis koolides ei räägita, ei mõisteta riigikeelt, vaid minnakse sellest mööda. Isegi koolinõunikud on mulle selle üle kaevanud, et neis koolides meie vastu korrektsed ei olda.

Mis puutub sellesse, et seal nõutakse uut usuõpetuse kava, ja ma ei tea, kas ma hästi kuulsin, härra Baranin nimetas praegust usuõpetuse kava „pod kakim to sousom“, siis ma pean ütleva, et seda kava, mida haridusministeerium on omaks tunnistanud, ja mis töökooli põhimõttega kokku seatud, seda kava nimetada soustiks, on täiesti lubamatu. (Vahelhüüe.) Mina kuulsin nii, võib olla ma eksisin, et härra Baranin nimetas praegust usuõpetuse kava mingisuguseks soustiks, mida seal õpetatakse.

Mis puutub sellesse, et olla uus õppekava esitatud, siis pean ütleva, et mina seda näinud ei ole, aga mulle öeldi haridusministeeriumist, et varemalt olla üks kava esitatud Vene rahvusekretääri kaudu, nimelt üks usuõpetuse kava, mida soovitakse koolide kohta maksma panna. Mulle öeldi selle kava kohta, et see olla usu-teadlikult kui ka dogmaatilisel väga raske, ja et selle kavaga koolides midagi peale hakata ei ole, vaid see juhiks meie usuõpetamist täiesti tuupimisele, kus lapsed peaksid jällegi pähe õppima hakkama, ning selles mõttes olla see kava sisseandjatele tagasi antud, et nad parandusi teeksid. Nad olla ka parandusi teinud, mille järgi aga kava olla veel raskemaks muutunud. Ma pean veel kord ütleva, et mina ei ole seda kava näinud, mulle ei ole seda esitatud, aga haridusministeeriumi nõukogus olla küll sarnane kava ees olnud. Kui igauks tahaks tulla oma kavaga, kui usuõpetuse alale tuleks teisi konfessioone, teisi usutunnistusi, siis, lugupeetud rahvasaadikud, ei leiduks vist ühtki haridusministrit, kes selle üle ei valvaks, sest võib olla tehtaks mõni väga raske kava, mida lapsed ei suuda ära õppida. Ma hoiatan siin vähemusrahvuse esitajaid, eriti venelaste esitajaid, et nad mitte nii kergete süüdistustega ei tuleks, kuna nende koolide vastu, ma ütlen seda enese kohta ja võin seda öelda ka minu eelkäijate kohta, et Vabariigi Valitsus on alati vähemusrahvuste koolidega korrektselt talitanud. Komarovka külas ütles venelane ise, kes seal lapsi õpetas, et temal mingisuguseid kaebusi ei ole, et valitsus on alati tema vastu vastutulelik olnud, et palka on talle maksetud, koolis on kord ja tema on väga tänulik. Seda kinnitasid mulle ka veel teised muulaste koolijuhid, sest et ma ka teistes muulaste koolides käisin.

Mis puutub tervesse sellesse võitlusesse, mis kolm päeva käimas oli, siis pean ütleva, et kui tänaseid kõnesid arvesse võtta, viimast lahingupäeva, kuulata viimaseid kõnesid, mis minu vastu olid sihitud, oli siin taganemine tervel liinil. Mulle heideti süüdistus ette, et haridusministeerium sunnib usuõpetust peale, et kooliõpetajad tõmmatakse liistu peale, et vägivald, ülekohtus on meie koolides valitsemas. Pärast seda, kui materjaalid olid läbi sõelatud, ei kuulnud mina enam sellest süüdistusest pooltki sõna, vaid jäädi peajaslikult Pärnu ringkirja juurde, et katsuda selle ümber nipet-näpet teha, ning näidata, et ta seadusepärane ei ole. Ma kordan veel kord, see ringkiri oli antud enne praegust valitsust ja enne praegust valitsust on teda ka muudetud.

Mis puutub kooliõpetaja Karlson'isse, siis ei ole mina kunagi, kui mina Vabariigi Valitsuse nimel arupärimisele vastasin, ühegi nimega välja tulnud, sest et ühtki nime ette ei tulnud. Aga järgmisel läbirääkimise päeval ilmus härra Gustavson ja maal is seda kooliõpetajat kui suurt kannatajat. Nähtavasti ei olnud tal teada, et selle kooliõpetaja kohta paks ja suur materjaal minu portfellis oli. Mina ei ole teda mitte lahti lasknud, vaid teda on lahti lastud selle Vabariigi Valitsuse poolt, kellest osa võtsid ka härrad arupärijad. (O. Gustavson, stp: Detsembris lasti ta lahti!) Mina olen ametis 15. detsembrist alates, ja minu ajal ei ole teda lahti lastud, nii et ärge vähemalt sellega viimasel päeval enam tulge. Tol ajal, kui teda ametist lahti lasti, olid teie omad esitajad valitsuses, ja kui talle ülekohtu tehti kui lastekasvatajale, siis oleks aeg olnud arupärimisega tulla selle valitsuse ajal aga mitte praeguse valitsuse ajal. Selle koolimehe kaitsmine teile küll au pole teinud. Kooliõpetaja Karlson'i asi on Riigikohtus, ja senni, kui tema asi on Riigikohtus, ei saa mina midagi ära teha. Tema terve akt on antud haridusministeeriumi poolt Riigikohtu kätte. Andmed, mis ma siin ette kandsin, on sellest aktist võetud, aga mina ühegi andme eest ei vastuta, sest et mina seda härrat ei tunne. Mulle seletati haridusministeeriumis, et selle inimesega on lõpmata palju tegemist olnud. Siin sellest nüüd numbrit teha ja Vabariigi Valitsust süüdistada ülekohtus, mida ta pole teinud, ei ole kuidagi õige. Lugupeetud rahvasaadikud, kuidas saab praegune haridusminister või Vabariigi Valitsus vastutada ühe lahtilastud kooliõpetaja eest, keda valitsus lahti lasknud ei ole ja kelle asi on Riigikohtus lahendada, kes enne seda valitsust lahti lasti, millest mina osa võtan. Ja mis ma peaksin tegema — tulema ja paluma teda vana koha peale tagasi, enne kui tema asi Riigikohtus lahendatud

pole. Tema ei ole seda nõudnudki, ei ole ministriumigi ilmunud, et omale uut kohta nõuda või asja selgitada. (Vahelhüüe: Siia tuua asitõendusena.) Ma arvan, et asitõendusena ei ole teda tarvis siia tuua, sellena on härra Gustavson siin kogu aeg teda esitanud ja teda kaitsnud, ja see asitõendus on palju mõjuvam.

Kõike kokku võttes võin ma ainult seda öelda, et terve see sõjakäik, mis oli ette võetud usuõpetuse korraldamise kohta koolides, oli sellepärast ette võetud, nagu ma juba algusest tähendasin, et usuõpetus läheb rahulikkudele radadele ja teele ja selles asjas on koolis lepituse vaim olemas. See vihastab, see haavab, sest tahetakse ka sellest küsimusest teha poliitilist küsimust, et seda siis massile ette viia. Kõike seda võib mõelda, kuid et Eesti koolides praegu mingisugune surve oleks, või et praegune haridusministeerium tahaks vähemusrahvuste ja teisitõõtlejate vastu survet avaldada, seda teie öelda ei saa. Kui teie, härrad arupärijad, midagi öelda võite oma valijatele, siis öelge, et usuõpetuse küsimuses oli meil täielik fiasko. (M. Martna, stp: No, noh!)

L. Raudkepp (krst): Rkl. härra Kornel tegi kristlikule rahvaerakonnale etteheiteid, et meie olevat leidnud sündsia ja võimaliku olevat, sellele erakonnale omalt poolt etteheiteid teha. Siin ei ole koht üksikutele erakondadele etteheiteid teha, ja seda ei ole härra Anniko ega ka mina praegusel juhtumisel teinud, nii et ei ole siis ka sellepärast põhjust, et rahvaerakonna liikmed asjata ärevusse satuksid. Meie konstateerisime lihtsalt fakti. (J. Kana, tões: Andke suhkruvett?) Rahvaerakond igatahes „Postimehe“ kaudu, „Postimehe“ juhtkirjade näol oli Austava Kogu päevil kristlikude põhimõtete vastu, ja kui meie meelde tuletagem, mis härra Tõnisson kirjutas rasvastest jääradest jne... (J. Vain, stp: Ega see vale ei ole!)... siis on see igatahes ajalooline dokument, nii et selle üle enam ei tule kahelda. Kui nüüd rahvaerakond pärast on teisele arvamisele jõudnud, siis tervitame meie seda, aga ärgu tulgu nad meile ütleva, et nemad alati niisugusel seisukohal on olnud, et rahvaerakond alati ususaliv on olnud. Kes Tartu meeleolu 5, 6 ja 7 aasta eest tunneb, teab väga hästi, kui kõrgilt nende peale alla vaadati, kes julgesid usuõpetust ja kirikut kaitsta. Kui teie olete hiljemalt ka sellele äratundmisele jõudnud ja seda kahesuguste nimekirjadega dokumenteerinud, siis on see väga rõõmustav, aga kui seda fakti nimetatakse, et teie enne ka usuvastased olite, siis ärge sattuge ärevusse.

O. Gustavson (stp): Temperament on kahtlemata väga kallid asi, ja kes siis saaks

sarnase temperamentliku paatose vastu olla, nagu sellega esines lugupeetud härra haridusminister. Aga küsitav on, kas käesolevas küsimuses paatos ja temperament need kõige paremad kaasaitajad on, selleks et asja õieti lahendada. Ei saa kõige paremal tahtmiselgi tulla ja öelda: kõik on korras. Meie üleminekuvormel ei taha ju muud, kui küsimuse asetada seaduspärasele pinnale: usuõpetus olgu vabatahtlik aine, ärgu sunnitagu teda kellelegi peale. Ma ei saa aru, kuidas sarnasel puhul, kui Riigikogu selle üleminekuvormeli vastu peaks võtma, see võiks tähendada usuõpetuse fiaskot. Härra haridusminister, lubage veel kord öelda, et kui teie tegelikult tahate võtta kõiki neid asju tõesti nõnda, nagu Teie oma kõnes tõendate, siis ei jää Teil üle muud kui — soovitage ka enda rühmale hääletada minu üleminekuvormeli poolt. Siis usume meie, et siin ei tehta ainult sõnu, vaid et usuõpetust tahetakse tõesti võtta sarnase õppeainena, mida kellelegi peale ei sunnita.

P. Baranin (vn): Господин министр народного просвещения заявил, что министерство относится вполне корректно к русским школам, и старается итти во всем на встречу. В ответ на это я должен сказать, что министерству народного просвещения, в отношении корректности, я действительно поставить упрека не могу. Но как относятся к русским школам местные школьные советы, поскольку они идут навстречу, можно бы очень многое сказать, но так как я не ожидал, что сегодня по этому вопросу придется здесь выступать, то к сожалению не имею под руками соответствующего материала.

Дальше министр народного просвещения, в свою очередь, бросил упрек русским школам в некорректном поведении последних к эстонскому большинству. Эту некорректность он видит в плохом прохождении курса эстонского языка. На это я должен возразить, что такая некорректность должна относиться не к русским вообще, а к тому преподавательскому персоналу, который, может быть, в этом отношении не достаточно подготовлен. Однако мне известно, что существующия программы нашими школами проходятся и выполняются.

Что же касается заявления господина Густавсона, что с принятием моей поправки придется в одной школе держать чуть-ли не десяток преподавателей по закону божью, то это далеко не так. В русских школах обучаются только рус-

ские, исповедующие в большинстве случаев одну религию.

Juhataja **A. Jürman**: On esitatud järgmised ülemineku-vormelid: esiteks rkl. Anniko poolt: „Teen ettepaneku, järgmine liht ülemineku-vormel vastu võtta:

Ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastuse Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale usuõpetuse korraldamise kohta koolides, läheb Riigikogu päevakorras edasi“. (Vahelhüüded: Ei kuule?)

Palun rahu! Selle järele on rkl. Gustavson esitanud järgmise ülemineku-vormeli: „Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastamise Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele usuõpetuse korralduse kohta koolides, rõhutab, et 1) usuõpetuse, kui vabatahtliku õppeaine rakendamisel koolides tuleb vankumatult kinni pidada põhimõttest, et usuõpetuse tundidest loetakse vabastatuks kõik need õpilased, kes ise (üle 18 aasta vanused) või kelle vanemad või eestkostjad ei ole vastavat osavõtusoovi avaldanud, ja 2) et usuõpetust ei tohi peale sundida ei õpetajatele ega õpilastele, ja läheb päevakorras edasi“.

Rkl. Gustavson'i ülemineku-vormeli juurde on teinud parandus-ettepaneku rkl. Baranin, mis kõlab järgmiselt: „Teen ettepaneku, rkl. Gustavson'i poolt esitatud ülemineku-vormelile lisada juurde kolmas punkt: „ja 3) et usuõpetust õpetatakse vastavalt õpilaste usutunnistusele“ — läheb päevakorras edasi.“

Kõige enne tuleb hääletamisele rkl. Baranin'i parandus-ettepanek rkl. Gustavson'i ülemineku-vormelile, selle järele rkl. Gustavson'i ülemineku-vormel, kui motiveeritud ja lõpuks rkl. Anniko ülemineku-vormel.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Baranin'i ettepanek tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Rkl. Gustavson'i ülemineku-vormeli poolt on 22 häält, vastu — 34, seega on ülemineku-vormel tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Anniko liht ülemineku-vormel vastu võetud.

Enne päevakorras edasiminemist on sõna isiklikus asjas rkl. Liigand'il.

12. O. Liigand'i O. Liigand (rhv):
sõnavõtmine Väga austatud Riigikogu
isiklikus asjas. liikmed! Kuna ma üleilsel

Riigikogu koosolekul, kus arutati endiste ministrite härrade Ipsberg'i ja Vestel'i asja, mitte kõigi kõnede ajal siin saalis ei viibinud, leidsin ma alles hiljem ajalehtedest, et sel puhul erikomisjoni aruandja rkl. Uibopuu enesele lubanud on asja nii kujutada, nagu oleks Eesti rahvaerakondlasi, muu hulgas ka mind, huvitanud, nagu rkl. Uibopuu on öelnud, „et see asi mitte magama ei jääks“ ja „et kas ei saaks härra Ipsberg'i kuidagi eraldada“. Sel kujul, kui seda rkl. Uibopuu on ette toonud, see mitte täpselt tõele ei vasta. Vaid asi oli nii, et härra Uibopuu, keda nimetatud endiste ministrite asi väga näis huvitavat, mitmel korral mind erikomisjoni tööddest omal algatusel informeeris, sealjuures kaevates, et Eesti rahvaerakonna rühma esitaja komisjonis, härra Jaanis, mitte küllalt hooliga ja intensiivselt erikomisjoni tööddest osa ei võtvat. Nende informeerimiste juures katkus härra Uibopuu mulle selgeks teha, kui tõsiselt härra Ipsberg ekslikult ja seaduse vastaselt talitades nimetatud asjas patustanud on. Oli siis ka päris loomulik, kui ma selle juures arvamist avaldasin, et selle asja väljaselgitamine üldsuse huvides väga tarvilik on.

Kui nende informatsioonide juures härra Uibopuu seletustest mulle näis, nagu ei oleks endise rahaministri eksimised mitte nii suured ja teadlikud, kui seda härra Uibopuu seletuste järgi endise kaubandus-tööstusministri eksimised näisid olevat, oli ka loomulik, et mina siin arvamist võisin avaldada, et niisugusel korral mõlema ministri asja mitte ühise Prokrustose mõõdu alla ei võiks kiskuda, vaid et kummagile neile vastava mõõduga mõõdetaks, ja et selles mõttes nende vahel tuleks teha, et õiglus ei kannataks, et õige kõveraga ühel mõõdul ei kannataks.

See ei sündinud aga mitte kuidagi, nagu rkl. Uibopuu väljendustest järeldada võib, hooguandvalt rahvusvabameelse partei omaaegse häälekandja „Valve“ vaimule, mille poolest mina selle erakonnaga ega eriti tema liikme härra Uibopuu'ga võistelda ei suuda ega soovigi, vaid ainult rkl. Uibopuu informatsioonile reageerides ja sellejuures õigeks ja tarvilikuks tunnistasdes, et segane asi, millesse segatud endise valitsuse ministrid, välja selgitataks ja sealjuures üldsuse huvides, nii et õiglusmõisted selle all ei kannataks.

(Hüüded: Lõpetada!)

Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Juhataja **A. Jürman**: On ettepanek tehtud, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.)

Koosolek lõpeb kell 1.45 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **A. Jürman**.

Abisekretäär **L. Raudkepp**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.

